

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Kultuuriteaduste ja kunstide instituut
Eesti kirjanduse õppetool

Tegelaste kujutus ja soorollid Friedebert Tuglase ja
Mehis Heinsaare novellides

bakalaureusetöö

Triinu-Lii Lepp

Juhendaja: Janek Kraavi

Tartu 2017

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. NAISTE KUJUTAMINE NOVELLIDES	5
1.1. Tuglase naistegelased	5
1.1.1. Midia ja Iris	5
1.1.2. Maali ja Mai	9
1.2. Heinsaare naistegelased	14
1.2.1. Naised „Ilusas Arminis”	14
1.2.2. Lillemüüja Riita	18
2. MEESTE KUJUTAMINE NOVELLIDES	20
2.1. Tuglase meestegelased	20
2.1.1. Kustas ja Konrad	20
2.1.2. Lorens.....	24
2.2. Heinsaare meestegelased.....	26
2.2.1. Emfablio.....	26
2.2.3 Justus Läänepüü	28
3. Soorollid.....	30
3. 1. Naiselikkuse problemaatika	32
3.1.2. Naiseks olemise problemaatika.....	35
4. Soorollide muutus	37
4.1 Hiiglaneitsi, Maret ja Irmgiird	37
KOKKUVÕTE.....	41
KIRJANDUS	45
SUMMARY	45

Sissejuhatus

Bakalaureusetöö analüüsib Friedebert Tuglase ja Mehis Heinsaare novellide tegelasi, soorolle ja soorollide muutust. Novellideks valisin Friedebert Tuglase: „Suveöö armastuse”, „Pühajärve”, „Õhk täis on kirge”, „Midia” ja „Maailma lõpus”, Mehis Heinsaare: „Liblikmehe”, „Ilusa Armini”, „Kuidas surm Mirabeli juurde tuli”, „Justuse ja Läänetuule”. Uurimuse meetodiks on lähilugemine ja töö teises pooles kasutan feministliku kriitika põhimõisteid.

Friedebert Tuglase ja Mehis Heinsaare loomingus on ühiseid jooni. Mõlema autori puhul võib leida rändamise, looduse ja taluühiskonna temaatikat. 1901-1914 loetakse Tuglasel katsetuste perioodiks. Sel ajajärgul põimuvad tema loomingus realism ja romantism. Autor kasutab romantilisi looduskirjeldusi ja loob sellega miljöö oma tegelastele. Mehis Heinsaare loomingus segunevad realism ja maagilisus. Tema kirjutatus on unenäolisust, sürrealismi ja koomikat. Autorile meeldib oma tegelaste peal kasutada metamorfoosi ja vormida neist kedagi teist.

Enamus Tuglase novelle, mis töö jaoks valituks osutus, jääb ajavahemikku 1901-1914. Sellest perioodist jäävad välja vaid „Maailma lõpus” ja „Õhk täis on kirge”. Mehis Heinsaare puhul jaguneb novellivalik täpselt pooleks. „Liblikmees” ja „Kuidas Surm Mirabeli juurde tuli” kuuluvad 2001. a „Vanameeste näppaja” kogusse. Öeldakse, et 2001. kirjandusaasta kuulub Mehis Heinsaarele. Autor on isegi kolm korda pälvinud Tuglase novelliauhinna. „Ilus Armin” ning „Justus ja Läänetuul” pärinevad 2007. a „Rändaja õnnest”.

Käsitlesin mõlema autori loomingut ühes varasemas essees ja leidsin huvitavaid novellide vahelisi sarnasusi. Lisaks avastasin soorollide temaatikaga seonduvaid elemente. Sellest ajendatuna tekkis idee mõlema autori tegelasi sügavamalt analüüsida ja ka soorolle käsitleda.

Uurimuse esimene pool keskendub tegelaste kujutusele ja teine pool soorollidele.

Esimeses peatükis analüüsin mõlema autori naiste kujutust. Kõigepealt võrdlen Friedebert Tuglase naistegelasi. Esimesteks tegelasteks, keda põhjalikumalt käsitlen on Midia ja Iris. Valisin need kaks naistegelast nende huvitavate iseloomuomaduste tõttu. Järgmisteks tegelasteks, keda kõrvutan on Maali ja Mai. Mõlemad naised olid erinevates aspektides sarnased, seetõttu osutusid valituks. Seejärel analüüsin Mehis Heinsaare naistegelasi. Kõigepealt uurin „Ilusas Arminis” esinevaid erinevaid naisi ning nende olemust ja käitumismustreid. Peatüki viimases alapeatükis käsitlen Riitat ja tema kujutust.

Teises peatükis analüüsin mõlema autori meeste kujutust. Kõigepealt võtan käsile Friedebert Tuglase meestegelased. Esiteks võrdlen Kustast ja „Pühajärve” Konradit. Püüan leida huvitavaid tegelastevahelisi sarnasusi ja erinevusi. Seejärel uurin lähemalt kindral Lorensit. Täpsemalt keskendun tema isikuomadustele ja kirjeldusele. Selle peatüki viimastes alapeatükkides analüüsin Mehis Heinsaare meestegelasi. Esimeseks Heinsaare tegelaseks on Emfablio. Teiseks ja ka selle peatüki viimaseks tegelaseks on Justus Läänepüü. Käsitlen mehe isikuomadusi ja käitumismustreid.

Kolmandas peatükis asun soorollide analüüsi juurde. Kõigepealt seletan üldisemalt, soorollide tähendust. Järgnevalt asun selles ja järgnevas peatükis kasutatavate mõistete defineerimise juurde. Seletan soorollide teema juures relevantseid ja kasutuses olevaid mõisteid. Seejärel toon erinevaid näiteid novellidest, mida käsitletava temaatika kohta leidsin. Täpsemalt analüüsin soorollide probleematikat naistegelaste puhul. Uurin naiseks olemise ja naiselikkuse probleematikat ning püüan lahti seletada probleemide tuuma.

Neljandas ehk viimases peatükis uurin soorollide muutust kahes Mehis Heinsaare ja ühes Friedebert Tuglase novellis. Nendeks novellideks on: „Liblikmees”, „Ilus Armin” ja „Maailmalõpus”. Püüan leida põnevaid naistevahelisi sarnasusi ning erinevusi soorollide muutusest lähtuvalt ja tuua näiteid novellidest.

1. NAISTE KUJUTAMINE NOVELLIDES

1.1. Tuglase naistegelased

1.1.1. Midia ja Iris

Need kaks tegelast on omavahel nii sarnased kui erinevad. Algselt novelle lugedes, leidsin et Midia ja Iris vastanduvad omavahel väga sügavalt. Põhjalikumalt süvenedes jõudsin järeldusele, et nad ei olegi nii erinevad kui alguses tundus. Just seetõttu otsustasin neid võrdlevalt analüüsida ning välja tuua sarnasused ja erinevused.

„Midia” on lugu nii inimlikust kui ka naiselikust arengust. Midia elu ja olemust on kujutatud kogu novelli jooksul väga süngena. Ta on pärit vaesest taluperest, vanemad saatsid ta linna haridust omandama. Midia on väiksest peale teistest tüdrukutest erinenud ning ta ei püüagi nendega sarnaneda. Ta leiab, et nad on pärit teisest maailmast kui tema. Midia nägi linnas rõõmu ja jõukust, kuid ta ei suutnud kuidagi sellesse ühiskonda sobituda. Pigem tundis ta ennast pisikse tühise tolmukübena kogu selle möllu keskel. „Ta ümber kihas elu – jõukas, rõõmus, õnnelik. Tema aga selle keskel – väike, tähelepandamatu, ometi ise kõike teraselt tähele pannes.” (Tuglas 2006: 117).

Midia on äärmiselt intelligentne ning kogu tema elu juhivadki mõistus ja ratsionaalne mõtlemine. Võiks eeldada, et neiu mõistuseinimesena tunnetest midagi ei pea. Vastupidiselt, on Midia üpriski tundeline tegelane. Novelli alguses on ta tundeid kirjeldatud äärmiselt negatiivsetena: tume rahulolematus, vim, kärsitus, kibedus, kadedus, meeleolude mürkseente võrsumine, viha (Tuglas 2006: 117). Kõige selle sünguse keskel tärkab temas sõnuseletamatu iha. Mida aeg edasi, seda rohkem temas erinevad igatsustunded kasvavad. Tuglas kirjeldab seda järgmiselt: „Nagu maa-alused allikanired olid ta igatsused: tungisid pimedas edasi ja uuristasid enesele kahe paekihi vahel teed.” (Tuglas 2006: 117).

„Pühajärv” kujutab erinevates vanustes naiste elu ning nende põhimõtteid ja arusaamu. Iris on noor neiu, kes sõitis ühte tallu oma suve veetma. Oma olemuselt on ta täiesti Midia vastand ja tegelane, keda viimane arvatavasti põlastaks. Iris on rõõmsameelne, lapsik, täis elujõudu, armastust ja edevust. Ta on joobunud ümbritsevast loodusest ja armastusest. Tuglas on seda kirjeldanud järgmiselt: „On jälle uus päev, joobunustav-ilus päev. Võib purju juua armastusest! Ei tea enam midagi, ei taha enam midagi. Ainult elada, hingata, olla õnnelik!” (Tuglas 2006: 138).

Midiale sarnaselt on ka Iris intelligentne naisterahvas. Arukus väljendub Irises küll teistsuguselt kui Midias. Neiu on uljas ja üliromantiline, mistõttu võib algselt naiivse naisterahva mulje jätta. Mõlemad naised tegelevad rohkelt enda tunnetega, kuigi erineval moel. Midia püüab kõigele mõistuslikku seletust leida ja lõpuks leppida endas toimivate muutustega. Iris seevastu pelgalt tunneb ja jumaldab kõike, mis temas hõlmitseb. Näide Midia mõttevalangust:

„Oled inimene, ja sinu inimlikkuse, tänapäeva ning hetkepaika kuulub just ka see tundeseisund, mille tuskades sa praegu vaevled. Pinguta siis end, et võiksid sest maksimaalselt rahuldust tunda! Su hetkelise ihu ja hinge nimel!” (Tuglas 2006: 124).

Näide Irise tunnetepalangust:

„Kuis oli ta ometi võinud nii kaua ära olla, nii kaua temast mõtlemata! Ei, ei, ta mõtles, ta mõtles alati temale. Ta ei või iialgi midagi muud mõtelda, igas ta mõttes, sõnas ja liigutuses on tema.” (Tuglas 2006: 141).

Iris mõjub väga kontrastsena talus, kus ta suvitab. Peamiselt seetõttu, et ümberringi on vanemad ja töökamad inimesed. Talurahvas rügab päevast päeva tööd teha, samal ajal kui Iris ja Allan puhkavad. Novellis nimetatakse neid teiste poolt saksteks. Noorpaari tõstetakse teistest kõrgemale ja võrreldakse inglitega. Sellest võib järeldada, et tegemist on kahe erineva maailma kõrvutamisega. Ühel pool asub maarahvas ja teisel pool haritud inimesed. „Midias” esineb sarnane paralleel taluühiskonna ja linnaühiskonna vahel. Mõlemas novellis kujutatakse kontrastselt erinevaid sotsiaalseid kihte. Midia ja Iris esindavad haritud rahvast, kes ei suuda mõista talurahva püüdlusi ja traditsioone.

Talurahvas esindab sajandite vältel kujunenud ja kasvanud pärimust, mis linnastumise ja harituse varju jääma hakkas.

Sellest tuleneb Irise ja Midia vaheline sarnasus. Mõlemaid saab käsitleda kui tulnukaid võõras keskkonnas. Kumbki ei mõista maarahvast ja nende elu. Midiast võiks eeldada empaatiavõimet ja mõistmist taluühiskonna suhtes, kuid tegelikkuses see puudub täielikult. Kuna ta ise pidi elama vaest elu, tekkis neiul trots ja põlastus tolle elukorralduse vastu. Irise arusaamatus tuleneb kogenumatusest ja teistsugusest elulaadist. Neiu pole ilmselt maalt pärit ning ta on liiga noor, et end samastada vana taluperenaise või saunanaisega.

„Midias” kirjeldatakse neiu põlgust järgmiselt:

„Kui ta koolivaheaegadel maal vanemate juures jälle ümbruse viletsuse ja harimatusega näost näkku kokku puutus, kadusid kõik pettepildid nagu tuhk tuulde. Ta olevust täitis vaid viha – nii enese saamatuse kui ka vaeste vanemate vastu, kes nagu orjad hommikust õhtuni tööd tegid ja oma laste eest viimse hingetõmbeni hoolitsesid. Kõik see näis olevat mõttetu, hale ja kole.” (Tuglas 2006: 117)

„Pühajärves” kujutatakse Irise konflikti saunanaise Eevaga selliselt:

„Kuid ühtlasi tundis ta mingit abituse ja häbi tunnet. Ta mõistis, et see vana naine, nii hea kui ta ka oli, teda ometi taunis. Nii lõpmata kaugel olid nad üksteisest! Ei iial ei mõistnud teda see ema seal, kes seitsmele lapsele elu andnud.” (Tuglas 2006: 146)

Midia ja Irise suhtumine kehasse on vastandlik. Midial on raskusi leppida oma kehavormide arenguga. Vastupidiselt Midiale suhtub Iris oma kehasse positiivselt ja leplikult. Midia hakkab ennast tahest-tahmata vastassooga võrdlema ning leiab erinevaid puudujääke. Tuglas on Midiat kirjeldanud järgmiselt: „Ta polnud just iludus, oli kohmakas ja lühinägeline ning ta kehaline jõud oli kehv.” (Tuglas 2006: 120). Midia on oma keha arenguga sügavas konfliktis ja püüab iga hinna eest naiseks kujunemist takistada. Neius tekib sügav vastikustunne ning seetõttu lõikab ta oma juuksed maha. „Ta jälgis mõru ahastusega oma kehavormide kujunemist ja lõikas juuksed maha – need võrdkujutasid ta naisust!” (Tuglas 2006: 120). (Tuglas 2006: 120)

Iris on oma kehaga rahul ning Tuglas on seda kaunite kujunditega ka kirjeldanud. Neiu ei tunne oma keha ees piinlikust ja isegi teatud määral naudib alastust. Iris on enda

noorusest ja ilust teadlik, vaid saunanaise Eeva ees tunneb ta häbi ning abitust. Tuglas on Irise välimust järgmiselt kirjeldanud:

„Iris laskis silmad üle ensese. Ta oli peen ja kerge, pakatades ühtlasi tervisest ning elujõust. Ta pisut kortsunud suviulikond rippus vabalt. Seeliku jahedad voldid olid istudes kaks korda ümber jalge pööratud, paljastades peeni sääri siidsukkades. Rind oli sügava väljalõike tõttu lahti, sassis juustest rippusid närtsinud lilled.”, „Ta keha puhkas roidumusest, ja ta maitses tundlikus lõtvuses vere surinat liikmeis. Ta oli viimasel ajal paksemaks läinud, ja see tervislik tundmus võttis tahtmatagi ta üle maad.” (Tuglas 2006: 146).

Mehed on järgmiseks ühiseks jooneks Midia ja Irise vahel. Felix on Midia jaoks murdepunkt, kes tõukab teda arengu poole. Ta muutub rõõmsamaks ja õpib aktsepteerima ennast kui naist. Neiu on sellega raskusi ning ta peab pidevaid võitlusi iseendaga. Põhiline konflikt, mis temas tekib on seotud endise mina reetmisega. Viimaks peab ta siiski nentima, et ei saa oma tunnete vastu. Midia aktsepteerib endaga toimuvat mõistuslikult ning leiab rahu. Selleks hetkeks on ta läbinud pika eneseavastamise tee ja pidanud lõpmatul arvul diskussioone. Mõistes vaidluste mõttetust, otsustas ta armastustundele anduda. Midia vaevles kogu novelli vältel eksistentsiaalse kriisi rüpes, mistõttu tal oli iseendana elamisega suuri raskusi. Alles peale armumist mõistis ta inimeseks olemise ja ellujäämise olulisust.

Felix äratas Midias vajadusi ja tundeid, milleks neiu enda arvates kunagi võimeline polnud: „Ta tundis enese uute lainete kanda olevat. Tärnanud armastus mitmekordistas ta energiat. Koketeerimistung moondus tungiks midagi suurt korda saata, tõusta teoga mehe kõrguseni.” (Tuglas 2006: 124).

Allani olemasolu on Irise jaoks väga oluline. Neiu on joobunud armastusest ja ei taha ette kujutada elu ilma temata. Irise tunded mõjutavad kogu tema olemust ja neiu leiab, et ta polegi midagi muud kui ainult õhk Allani ümber:

„Kas pole ta isegi tähele pannud, et Iris tema kombel madala häälega räägib, et ta niisama naerab nagu temagi! Sest, mis oli Iris? Ainult õhk tema ümber – õrn, õnnelik, rõõmus õhk.” (Tuglas 2006: 141).

Kõik tunded, mis armastusega kaasas käivad on Irise jaoks ülendavalt ilusad: igatsuse valu, läheduse ja unistamise rõõm. Naise jaoks on oluline hetkes elamine ja rõõmu

tundmine ümbritseva üle. Armastus Allani vastu on elujõu allikaks ja peale mehe pole talle midagi muud vaja. Seda enam on Irisel raskusi temast eemal olemisega. Valu, mida neiu peale lahkuminekut tunneb on kui sügisene vihm, mis tema südamele langeb.

Midia ja Iris tajuvad armastust erinevalt. Midia armastus on pigem mõistuslik ja Irisel tunnetest pakatav. Midia peab oluliseks vabadustunnet isegi armastusest ümbritsetud olles. Samas kui Iris jumaldab kammitsaid ning tahab ise üks suur armastus olla.

„Vaba naine on tema, ja vabaks peab ta ka mehe kaisutuses jääma.” (Tuglas 2006: 125).

„Ta ei tahtnudki enesest raputada seda orjapõlve. Ainult veel rohkem mässuda neisse magusaisse paletesse!” (Tuglas 2006: 141). Midia püüab naisena olla tugev ja iseseisev. Ta ei salli absoluutselt stereotüüpset naist. Iris vastukaaluks vastab taolise naise kujutusele: ta on koketeeriv, õhetav ja õrn naisterahvas. Samas kui Midia on kohmakas, tõsine ja endassetõmbunud. Viimane soovib kõigest väest iseendana võita Felixi poolehoidu. Iris vastukaaluks on Allanist väga sõltuv. Neiu defineerib ennast läbi mehe nagu polekski teda ennast olemas. Lõpuks jäävad Irisest järgi ainult killud, kuna ta on liiga palju ennast armastusse mässinud.

Midia ja Iris osutusid sarnasemaks kui võis eeldada. Mõlemad tegelased läbivad novelli jooksul emotsionaalse teekonna. „Midias” saab kaasa elada peategelase inimlikule ja naiselikule arengule. „Pühajärves” on huvitav jälgida Irise suve kulgu ja tundelist kujunemist. Midiat kujutati novelli vältel kui iseseisvat intelligenti ja Irist kui õrnahingelist armastajat. Mõlema naisterahva jaoks on armumine keskmeks ning see muudab ja kujundab nende olemust.

1.1.2. Maali ja Mai

Maali ja Mai on väga sarnased tegelased. Ühisteks joonteks võib lugeda naiste pärinemist lihtrahva hulgast kui ka sarnaselt toimivaid käitumismustreid. Seetõttu otsustasin neid sügavamalt analüüsida ja kõrvutada.

„Suveöö armastus” jutustab kahe inimese tunnetest, kõhklustest ja unistustest. Maali on Kaarnanurme talus tüdrukuks, kus ta on 7-aastat korralikult tööd teinud ja vaeva näinud.

Tüdruku vanus pole täpselt teada, kuid tegelastevahelised dialoogid annavad mõista, et neiu pole just verinoor. Tolle aja mõistes on ta ilmselt vanatüdruk. Iseloomult on ta tundlik, jonnakas, põhimõttekindel ning kohati naiivne. Maali erineb teistest tüdrukutest, kes on lõdva moraalitunnetusega. Kustas heidab talle seda ette, kuna tema meelest on neiu liiga tõrges ja jonnakas. Maalit võrreldakse mitmeti peretütre Mariga, kes on lihtsasti kättesaadav. Novelli alguses tuleb koheselt esile probleem, seoses viimati mainituga. Maali on Mari peale kade, kuna ta on veendunud, et Kustas on peretütrest sisse võetud. Tüdruk on solvunud ja tahab hoiduda enda ärakasutamisest ning tõukab meest eemale. Neiu püüab käituda mõistusele vastavalt, kuid novelli lõpus saavad tunded ta siiski kätte. Maali ei suuda põgeneda ei Kustase ega oma tunnete eest.

„Pühajärves” on üheks tegelaseks taluperenaine Mai. Ta on kolmekümnendates lesk, kellel on käed-jalad tööd täis. Olemuselt on ta tundlik, töökas, aus, sihikindel ja kohati meeletlik. Perenaisena on tal igasuguseid probleeme ja muresid. Üheks kõige suuremaks mureallikaks on üksindus, millega ta koguaeg silmitsi seisab. Naine on armunud enda sulasesse Konradi ja soovib teda taluperemeheks teha.

„Pühajärves” eksisteerib samuti lõdva püksikummiga Mari, kes pahandusi tekitab. Mai nimetab teda „Kaarnanurme Mariks”, mis annab vihje, et tegu on sama tegelasega, keda „Suveöö armastuses” mainitakse. Ta on tüüp tegelane, keda kumbagi novelli jooksul ei kohta. Mari kohta saab informatsiooni ainult dialoogide ja mõtete kaudu. Sarnaselt „Suveöö armastusega” on samuti tegemist armukadedust puudutava probleemiga.

Sellest lähtudes võib esimeseks ühiseks jooneks naiste vahel pidada armukadedust. „Suveöö armastuses” on Maali armukade Mari peale. Kusta tunnustas teda kiitvate sõnadega ja Maalile ei olnud see meelejärgi. Tüdruk võttis seda kui Kustase helluseavaldust Marile ja see tegi talle haiget. Mistõttu, käitub ta Kustaga halvasti ja püüab mehele mõista anda, et ta on valesti toiminud. Perenaine Mai on armukade erinevate küla naiste peale, kellega Konrad läbi käib. Tuglas on tema armukadedust kujutanud kollakasroheliste küünealuste läbi. Värv sümboliseerib laitmatult Mai sisemisi kõhklusid. Eriti tuleb perenaise armukadedus esile vestluses seoses karjanaise Miiliga. Diskussiooni käigus selgub, et Konrad on tüdruku rasedaks teinud. Mõte

sellest, et ühel tähtsusetul karjaplikal võiks olla õigust tema Konradi üle on täiesti vastuvõetamatu. Mai hoiab subjektiivselt sulase poole ning kaitseb meest kui emalõvi. Olenemata sellest, et naisena peaks ta väga hästi mõistma tolle tüdruku õnnetust. Pimestatud armastusest mehe vastu, pigistab ta silma kinni sulase lodevuse suhtes ning süüdistab kõiges Miilit.

Üheks kõige suuremaks ühiseks jooneks Maali ja Mai vahel on hirm petmise ja ärakasutamise ees. See on tingitud nende halvast enesehinnangust kui ka meeste vabameelsest käitumisest. Maali arvab, et pole Kustase vääriline, kuna ta on liiga vana ja vaene. Mai peab end samuti vanaks ning ka koledaks. Lisaks sellele on Mai lesk, mis seab teda teistest naistest kehvemale positsioonile. Mõlemad naistegelased on meeste tõttu meeleheitel, mis viib neid emotsionaalsete tunnete puhanguteni. Erinevalt Maalist on Mail parem varaline seis, mida ta oskuslikult oma huvides ära kasutada oskab. Talu on naise kõige suuremaks trumbiks, mis korvab muud puudujäägid:

„Ah, sa arvad, et ma ilus ei ole? Aga kaua siis teisedki ilusad on? Sa arvad, et ma noor ei ole? Vaevalt üle kolmekümne, vaevalt. Ja mul on ju talu – talu on mul!” (Tuglas 2006: 151)

Tuglas kirjeldab huvitavalt Mai piinavaid mõtteid Konradi suhtes:

„petab – ei, ei peta – aga kui siiski...Ei või uskuda meest, mees petab – kas vähe nähtud, et mees petab? Nagu susi: võtab, kust saab, läheb ega tule tänamagi, ei tule...Petab – ei, ei või petta, ei või...” (Tuglas 2006: 150).

Maali usub, et Kustas temast midagi muud ei tahagi kui kehalist naudingut: „Mis Sa siis muud tahad? Mitte kui midagi...Hoolimatu...häbitu...” (Tuglas 2006: 94).

Lisaks petmisele ja ärakasutamisele on neil hirm tahtmatu raseduse ees, mis teeks mõlemad naised külas naerualuseks. Kumbki naistest ei tolereeri meeste truudusetust ning tahetakse kindlad olla sulaste tõelistes tunnetes nende vastu. Maali karjus Kustasele vihaselt:

„Kõik teie, Pära valla poisid! Miks jooksete ringi? Nagu tahaks teist mõni muud! Ronite aga laopealseid ja aitasid pidi...ning pärast tehku tüdruk, mis tahes! Uputagu ennast kas või ära! Keegi ei hooli! Südame asemel kivi rinnas!...” (Tuglas 2006: 94).

Mai nuttes Konradile:

„Või ma paneksin! Aga ma ei või ju nii kui mäepreili, ei või nii kui karjaplika. Mis ma siis teeksin, jumalukene?! Ma olen ju perenaine – ja mis ütlevad inimesed!” (Tuglas 2006: 153).

Tol ajal oli abieluväline rasedus tabu, ning naised jäid selletõttu häbisse. Tihtipeale oli häbitunne nii väljakannatamatu, et eelistati vabaturma minekut. Täpselt sellele vihjab ka Maali oma tundeavalduses.

Armastus ja iha meeste vastu on järgmine sarnasus naistegelaste vahel. Maali armastus Kustase vastu on palavikuline ja siiras. Palavikulisus avaldub tema õistes sonimistes sängis ja siirastes unistustes ühisest tulevikust Kustasega. Mai tunded Konradi vastu on ühest küljest õrnad ning teisalt täis palavat iha. Naises löövad välja omandiinstinktid, mida ta ei suuda taltsutada:

„Mai vaatles mängijat, täis viha ja joovastust. Ah, kuidas ta seda poissi meheks endale tahtis, seda vägevat, ülbet ja ilusat! Saaks enesele selle pulstunud pea ja laiad õlad, - need käed, mis kümneid enne teda kaisutanud, – selle suu, ahne ning punase. Et ta tema nagu põrmukese vastu maad suruks! Et oleksid ta päevad ja ööd ainult tema ja ta ihu pärast!”(Tuglas 2006: 150).

Maali püüab oma tundeid vaos hoida, kuid novelli lõpu poole ei suuda mehele enam vastu panna. Kaua eneses hoitud emotsioonid pääsevad ootamatult valla ning neiu avaldab Kustasele oma unistused ja salajased hingesoovid. Maali tunnetepuhangut on kirjeldatud järgmiselt:

„Kusta, kallike!... Kuidas sind hoian... Ei leia enam sõnugi... Vahel, kui öösel üksinda asemel laman, tuled meelde... Võtan pealuse koti kaissu, surun vastu rindu... Sina, sina!... Ja vahel, kui söögilaua või töö juures sind vaatlen...kui suur, kui tugev sa oled!...” (Tuglas 2006: 101).

Vastukaaluks Mai agressiivsele ihale on Maali iha Kustase vastu hoopistükki õrnem ja armsam: „Ei olnud jällegi sõnu, et väljendada oma armastavat iha, mis täitis kogu tema olevust. See oli vaid magus-pigistav valu, sõnatu ja piiritu...” (Tuglas 2006: 102).

Järgmiseks ühiseks jooneks on naiste soov peret luua. Kumbagi tegelase armastus ei piirdu ainult tunnetega, vaid neil on kindlad tulevikuplaanid paika seatud. Naistel on kujunenud ettekujutus oma edaspidisest elust meestega. Suurel määral on see

käitumismuster tingitud tolle aja ühiskonnast ja kommetest. Inimesed jäid enamasti kokku surmani ning elati nii hästi kui suudeti. Maalil on tekkinud kindel nägemus oma elust Kustaga. Samuti väljendab naine oma mõtteid talle:

„„Kusta, kui sa mu ära võtaksid...” sosistas see. „Sina ja mina... Kui seisaksime altari ees ja algaksime siis oma elu.... Teeksime hurtsiku Kaarnanurme maa peale... Sina käiksid tööl ja mina käiksin tööl.... Ja kõik oleks nagu senigi...” .. „ Ning lapsed oleksid ka...””(Tuglas 2006: 101).

Novellist tuleb välja, et Maali unistas lastest juba kuueteistaastaselt. Ta mängis karja juures nukkudega ning kujutas ette, et need on tema lapsed. Sellest võib järeldada, et neiu on väga perele orienteeritud ja temast saaks ilmselt hea ema. Tema unistused seoses mehega on realistlikud ning teostatavad. Maali on väga kaua oodanud enda ellu kedagi, kes vastaks tema tunnete. Ta tahab loota, et sulane on just see mees, kes suudaks tema unelmad teoks teha.

Mai unistused seoses Konradiga on teistlaadi kui Maalil. Perenaine on omale kinnisideeks võtnud, et sulane peab tema meheks saama. Mail on sulasele palju ettekirjutusi, mismoodi mees edaspidi peaks toimima. Naisele ei meeldi mehe lodev elustiil ning nõuab, et ta hakkaks käituma nagu üks õige peigmees. Tingimuseks, et naine oma talu sulase nimele kirjutab, peab sulane nii mõndagi lubama: „„Võta mind ja võta mu talu! – – – Ainult, et nüüd sinul enam kedagi teist ei oleks, et sa enam öösiti külades ei magaks ega kõrtsileti taga ei laulaks!”” (Tuglas 2006: 151). Perenaine tahab meest ainult endale ja mõte sellest, et ta teda kellegagi jagama peaks, ei tule kõne allagi. Naine on meeleheites peaaegu kõigega nõus, ainult et Konrad tema oma oleks. See on ka üks põhjustest, miks naine on nõus enne pulmi oma talu mehe nimele kirjutama.

„Suveöö armastuses” ei panda suurt rõhku tegelaste kirjeldamisele. Seetõttu jääb Maali välimus suuresti fantaasia kanda. „Pühajärves” on perenaise Mai välimusele rohkem tähelepanu pööratud ning seetõttu on tema kujutus realistlikum. Tuglas on kirjeldanud naist järgmiselt: tal on madalkasvuline keha, madalahääleline naer, äbarikud vesised silmad, tedretähniline nägu, valged juuksed, päiksepõletatud põskedel punane kuma (Tuglas 2006: 143-150). Sellest kirjeldusest võib järeldada, et ta polnud kindlasti

traditsioonilises mõttes iludus. Tegelane ise on ka sellest teadlik, ning see mõjutab suuresti tema enesehinnangut. Maid ongi kujutatud kui ehsat maanaist, kes hoolitseb oma talu ning tööliste eest.

Ühe sarnase joone siiski naiste välimuses leidsin ning see avaldub käte kujutamises. Maali käsi kirjeldatakse järgmiselt: ruskeks põlenud käsi, tööst väsinud käed (Tuglas 2006: 93, 96). Perenaise puhul kätega seotud kujundid: telliskivipunased küünarpead, osavad käed, valjud käed (Tuglas 2006: 143). Mõlema naise käed on seotud tööksusega. Ruske ja telliskivi punane on väga sarnased värvitoonid, mis viitavad, et käed on päiksest põletada saanud. Kuna mõlemad naised tegid talutööd, siis nende käte kirjeldus kajastub maanaise tööst paakunud ja jõulistes kämmaldes.

„Suveöö armastuse” Maali ja „Pühajärve” Mai on omavahel sarnasemad kui Iris ja Midia. Maid kujutati novellis kui tundelist taluperenaist ja Maalit kui põhimõttekindlat naisterahvast. Neid ühendas pöörane armastus sulaste vastu. Mõlemad naisterahvad olid oma tunnetega hädas ja ei suutnud oma armastust taltsutada. Nad andsid endast parima, et talitada oma põhimõtetele vastavalt. Tegelased läbisid olulisi peatükke enda elus ja nendega toimusid erinevad muutused. Kõigi muutuste ajendiks olid meesterahvad, kes naisi omamoodi mõjutasid. Tegelastel olid omad tugevused ja nõrkused, unistused ja ihad ja pead pöörutama panevad tunded. Nad pidid toime tulema erinevate olukordadega, võitlema iseendaga ja lõpuks ikka valima raja, mis neile endale kõige rohkem sobis.

1.2. Heinsaare naistegelased

1.2.1. Naised „Ilusas Arminis”

„Ilusas Arminis” on palju erinevaid naistegelasi, kes ei vasta tüüpilise naise kujutusele. Kõik tegelased on justkui nõiduse all ning ei suuda Armini juuresolekul selgelt mõelda ning käituvad kummaliselt. Olen „Ilusa Armini” naisi põgusalt käsitleanud ühes varasemas essees (Naiste olemus ja nende mõju meespeategelastele Friedebert Tuglase

„Maailma lõpus” ja Mehis Heinsaare „Ilusas Arminis”) ning kavatsen seda analüüsi aluseks kasutada.

Novelli tegevus toimub väikses Illause külas, kus elavad Hansuojad. Pere koosneb isa Priidik Hansuojast, ema Liisa Hansuojast ning algselt neljast, hiljemalt kaheksast lapsest. Liisat on novelli algusest saadik kujutatud „saatusest äravalitud naisena”. Äravalitus seisnes selles, et ta ühel päeval kohtas ühte rändurist mustlast, kes naise oma võludega hulluks ajas ning heinamaal rasedaks tegi. Liisa oli kõik need koosoldud aastad oma mehele truu olnud ning see oli esimene kord kui midagi säärast juhtus. Ilusa Armini ilmaletoomine oli naisele justkui ettemääratud. Liisa petmine tuli ilmsiks, kui Armin sündis. Hansuojade peres olid kõik lapsed senimaani merekarva hallide silmadega, heledate juuste ja roosa jumega. Armin oli seevastu tõmmu naha ning kõuesiniste silmadega. Kuna Priidik on jumalakartlik mees, siis otsustab ta oma naist mitte hukka mõista ning talle andestada. Mees leiab, et ju see oli tema saatus ning pidigi nii minema. (Heinsaar 2007: 42)

Terve novelli vältel võib leida erinevaid religioosseid motiive. Seetõttu pean oluliseks välja tuua paralleeli Neitsi Maarja ja Armini ema vahel. Uues Testamendis on Neitsi Maarja Jumala poolt äravalitud naine. Piibli järgi jääb ta Pühast Vaimust rasedaks enne kui ta oma kihlatu Joosepiga koos elama hakkab. Mees tahab naist salaja minema saata, et ta inimeste ees häbisse ei jääks. Unenäos ilmub talle Issanda ingel, kes prohveteerib, et tegu on pühaliku sünniga ning Jeesus päästab oma rahva nende pattudest. (Mt 1:18)

Sarnast motiivi on kasutatud ka Liisa puhul. Tema on samuti äravalitud naine ning jääb ootamatutel asjaoludel rasedaks. Kui laps on ilmale toodud, seisab kogu Hansuojade pere vaikuses, välja arvatud Armin ise. Laps kisab täiest kõrist ning Liisa võtab seda kui süüdistust patuloo tõttu.

Nii Jeesus kui Armin sündisid maailma koormaga. Jeesusel oli vaja lunastada kogu oma rahva patud ning Armin oli ise patust sündinud ja pidi seda taaka kogu elu endaga kaasas kandma. Nii Neitsi Maarja kui Liisa tõid ilmale lapsed, kes olid erilised ja selles väljendus ka nende kannatus.

Järgmisena ilmuvad novellis erinevad küla naisterahvad, kes Arminiga kokkupuutudes aru kaotavad. Esimene taoline juhtum leiab aset koolis. Arminiga samas klassis käivad tüdrukud jätavad õpetaja kuulamise unarusse ja jäävad sulnilt poissi imetlema. Järgmine ja tõsisem kokkupuude toimub kirikus. Armin kohtub seal erinevaid naisterahvaid, kes on tema ilust niivõrd lummatud, et igasugune reaalsusetaju kaob. Armini silmi nähes, avastatakse neist paradiisitõotus ning naistes tekib sõnuseletamatu iha. Naisterahvad tunnevad, et peavad Arminile kui maapealsele altarile anduma. Siinkohal on naised kujutatud kui hõlpsasti mõjutatavate ja kergemeelsetena. Nad lähtuvad pigem oma instinktides ja tunnetes kui ratsionaalsest mõtlemisest. Naised leiavad, et Armin on elav ja hingav paradiisikandja.

„Ja siis arvas see vooruslik naisterahvas oma meeltesegaduses, et ta nüüd tänupalves hoopiski selle sooja ning kõuesiniste silmadega altari poole peab pöörduma, oma ihu ja hingega talle andudes.” (Heinsaar 2007: 48).

Eraldi kirjeldatakse juhtumit, kus üks tüdruk Arminit avalikult Jeesus Kristuseks kutsuma hakkab ning soovib end tema „ristipuule” üles puua, et siis hiljem koos temaga ühes taeva minna. See situatsioon näitab, et Armin oli tüdruku jaoks kinnisideeks muutunud. Ta oli isegi valmis tema nimel surma minema. Situatsiooni kaudu antakse mõista, et terve mõistus oli tüdruku hüljanud ning asemele oli tulnud kinnisideelisus. Ta oli täiesti veendunud, et Armin on Jeesus ja on tulnud neid kõiki lunastama. Tolle tüdruku käitumise tulemiks oli Armini kirikust välja heitmine.

Järgnevalt tuuakse novellis esile alevi prouad. Armini kasuisa töötab kingsepana ning aina enam hakkab talle tulema tellimusi daamidelt Karksi alevist. Kuna kingi, mida naised kandsid kirjeldati moekate ja kallitena võib oletada, et naised, kes neid kandsid olid uhked ja peened. Tellimuste tagamõte oli Arminit oma silmadega näha ning ka sealjuures maapealset paradiisi mekkida. Tegemist on jõukate prouadega, kes on arvatavasti rikaste abikaasade ülalpeetavad. Võib eeldada, et naised moraalist eriti hooli, kuna soovivad Arminit armukesena pidada. Prouadest võib järeldada, et nad peavad olulisemaks oma ihade rahuldamist kui midagi muud. Armini läbikäimist naistega kirjeldatakse järgmiselt:

„Ja sageli juhtus nii, et mõni aleviemand Armini ühes kingadega tупpa tõmbas ning tund aega hiljem sassis pea ja räsitud riietega uksest jälle välja tõukas, uued kingad parandamiseks kaasas ja viiskümmend krooni taskus.” (Heinsaar 2007: 50).

Mida aeg edasi, seda hullemaks muutub naiste maania Armini suhtes. Nad on täiesti mõistuse kaotanud ja teinud Arminist endale saagi. Naised hakkavad poissi varitsema ja luurama, et teda vähemalt kaugeltki silmitseda. Siinkohal saab paralleele tõmmata naise kui kiskjaga. Kiskjatele on omane saaki luurata ning varitseda. Naiste kirjeldusest võib järeldada, et tegu on inimese ja looma piiripealse juhtumiga.

„Tüdrukud hakkasid kuutõbise näoga mööda küla ringi käima, ajades poolsegast juttu, ja kui nad just Arminit ei luuranud, siis oli nende pilt ikka kusagile kaugusesse suunatud, sinna, kus mets taevaga kokku sai..” (Heinsaar 2007: 50).

Isegi Armini pereliikmed ei olnud tema võlude vastu immuused. Novellis kirjeldatakse situatsiooni, kus üks tema õdedest on ihast nii segi läinud, et öösel temaga seksuaalvahekorda astub. Tegemist on intsesti ning samal ajal ka vägistamisega, kuna Armin ei olnud toimuvast teadlik. Tüdrukut on kujutatud kui häbitu ja lihahimulisena. Selles olukorras on naisterahvas ületanud igasugused moraali kui ka normaalsuse piirid. Tema käitumist saab tõlgendada deemonlikuna, kuna tüdruk on kogu kontrolli enda keha üle kaotanud. Deemonitel on võime inimeste keha üle võim saavutada ja sel juhul nimetatakse neid seestunuteks. Novellis kirjeldatakse situatsiooni järgmiselt:

„Ja oli öö, kus Armin ärkas unest, sest keegi tantsis ta ihuliikme peal, ning kui ta siis silmi avades nägi, et see on üks tema lihastest õdedest, kes on eneselt kõik riided ja häbi eemale heitnud ning ise, silmad pahupidi peas ja huuled piinavast kirest veriseks puretud, temaga üheks on saamas, siis tõukas ta segiläinud tüdruku õudusega enese pealt ja sulges end värinal tagakambrisse, kus teda vähemalt une pealt tabada ei saadud.” (Heinsaar 2007: 50).

1.2.2. Lillemüüja Riita

Riita on naistegelane novellist „Justus ja Läänetuul”. Naisest saab esmalt informatsiooni meestegelase Justuse kaudu. Neiu on Justuse salajane armastus, keda meesterahvas kord kuus piilumas käib. Justus peab selleks ette võtma reisi Viljandisse, kuna naisterahvas töötab sealses lillepoes. Justuse silmade läbi saame aimu naisterahva välimuse kohta:

„Sel lillemüüjal oli kastanpruun poisipea, lapselike näojoontega rõõsa nägu, milles helklseid kaks säravat silma, ja kirsspunased huuled..” (Heinsaar 2007: 69). Eriti pakkus meesterahvale huvi Riita naeratus. Seetõttu pidas mees vajalikuks iga naeratus märkmikku üles kirjutada. Justus oli tagasihoidlik meesterahvas, seetõttu pidi ta palju julgust koguma, et lillepoodi külastada. Mõnel korral kui julgust nappis, ei saanud ta sõnagi suust ja jäi hoopis naisterahva „suvekarva silmi, tema kirsspunast suud ja naeratusootel suud” jälgima (Heinsaar 2007: 39).

Alguses antakse lillemüüjast subjektiivne ülevaade meestegelase kaudu. Justus on neiust sissevõetud ning tema hinnang naisest on nihkes. Kogu selle aja vältel, mil Justus oma salaarmastust piidlemas käis, ei ole mees temaga tavalisest müüja-ostja dialoogist kaugemale jõudnud. Seetõttu, ei saa naisest põhjalikumalt ülevaadet. Naeratuste järgi, mis ta klientidele poetab, võib küll eeldada, et tegemist on rõõmsameelse ja sõbraliku inimesega.

Rohkem saab neiust aimu, kui Läänetuul otsustab Justuse ja Riita keeristormi läbi kokku viia. Naisterahvast kujutatakse hästi kasvatatud, iseseisva ning kohati autoritaarsena. Arvatavasti on naisel hea kasvatus, kuna ta pakub mehele abi. Autoritaarsus avaldus selles, et ta ei kuulunud Justuse vastupõiklemisi ja jäi enesele kindlaks, et riided tuleb ära puhastada. Lisaks sellele käsib naine korterisse jõudes Justusel riided ära võtta, mitte ei palu.

Laua taga teed juues, on mehel lõpuks võimalus oma salaarmastust lähemalt tundma õppida. Esiteks saab Justus lõpuks teada, et lillemüüja nimi on Riita ja, et ta on Pärnust pärit. Lugejale antakse aimu, et naisterahvas on emotsionaalne. Justus räägib neiule oma elust ning Riita on aina enam imestunud ja ekstaasis. Emotsionaalsus tuleb eriti esile, peale Justuse tunnetepuhangut. „„Minge ära, minge mu juurest kohe ära ja ärge enam

tagasi tulge!””(Heinsaar 2007: 76). Ta saab meesterahva peale pahaseks ning palub tal lahkuda. Võiks eeldada, et naine lillemüüjana oskab enda emotsioone rohkem taltsutada, kuna teeninduses puututakse tihti peale kokku igasuguste klientidega. Sellest võib järeldada, et Justus pakkus talle huvi ning mees valmistas talle mingil määral pettumuse oma fanatismiga.

Ilmselt muudab naisterahvas Justuse kohta meelt ning kutsub ta tagasi. Sellest võib teha kaks järeldust: esiteks, naine on kiire otsustusvõimega ning leiab, et on teinud Justuse osas vea. Teiseks, naine käitus impulsiivselt vastavalt oma tunnetele ning ei tahtnud midagi kahetseda. Riita rääkis Justusele enne laua taga, et ta pole veel meest endale leidnud. See võib olla ka põhjuseks, miks naine otsustas lõpuks Justuse enda poole tagasi kutsuda.

Riita on huvitav ning kohati ettearvamatu tegelane. Temast võis alguses eeldada, et tegu on tagasihoidliku ning häbeliku naisterahvaga. Tegelikult kujutatakse teda pigem iseloomuga naisterahvana. Riitast ei jää muljet, et tegemist oleks ebakindla inimesega. Ta väljendab Justusele selgelt oma pahameelt ja ei raiska aega ülespuhutud viisakusele. Ilmselt on naisterahvas enda ellu ammu kedagi oodanud ning temast on ajapikku kujunenud oma arvamust omav tugev inimene. Tundub, et Justuse puhul ei karda ta väikest väljakutset ja otsustab meesterahvale võimaluse anda.

2. MEESTE KUJUTAMINE NOVELLIDES

2.1. Tuglase meestegelased

2.1.1. Kustas ja Konrad

Otsustasin analüüsida kahte äärmiselt huvitavat meestegelast. Mõlemad meesterahvad mõjutavad suurel määral naistegelaste käitumist ja on neile asendamatud. Toon välja meeste nii isikulised kui ka füüsilised omadused.

„Suveöö armastuse” meespeategelaseks on Kustas. Ta töötab Kaarnanurme talus sulasena. Noormehe täpset vanust pole novellis mainitud, kuid on teada, et ta on Maalist umbes 2-3 aastat noorem. Ta on oma olemuselt kuumavereline, jonnakas, sihikindel, põhimõttekindel ja õrn. Mees on sissevõetud teenijatüdrukust Maalist ja püüab oma tundeid talle väljendada. Seevastu Maali on poisi lähenemiskatsete suhtes tõrges ja ei usalda teda. Kustast ajab selline käitumine pahaseks ja ta ei suuda tüdrukut mõista. Probleemiks on poisi suutmatus tundeid muud moel väljendada kui füüsilisel teel. Mõtted sellest, et Maali temast halvasti arvab ja valesti aru saab, teevad noormehe äärmiselt kurvaks. Novelli lõpupoole õnnestub noortel oma tundeid paremini väljendada ja jõuda lähemale üksteisemõistmisele.

„Pühajärve” üheks oluliseks meestegelaseks on sulane Konrad. Oma olemuselt on ta sarkastiline, omakasupüüdlik, julm, ennasttäis, moraalitundetu, valelik ja laisk. Mehe üldine olek on Kustasest väga erinev, kuna Kaarnanurme sulane on siiras ja ei teeskle kedagi teist. Seda aga Kornadi kohta väita ei saa. Mees on kogu oma oleku poolest äärmiselt ebameeldiv tegelane, kuid oskab end naistele apelleerida. Esiolguks lugedes meenutas sulane õelamat versiooni A.Galiti Nipernaadist. Konrad mängib samuti pilli, hoolib lõbutsemisest rohkem kui tööst ning omab suurt menu naiste seas. Perenaine Mai on temast hullunud ja mees on naise oskuslikult ümber oma sõrme mässanud. Lisaks sellele on sulane osav manipulaator ja teab, kuidas oma tahtmist saavutada.

Üheks ühiseks jooneks sulaste vahel on nende sihikindlus. Kustases väljendub see seoses Maaliga suhtlemisel. Ta soovib iga hinna eest tüdruku juurde aita pääseda, kuid Maali ajab meest minema. Selmet alla anda ning minema minna, otsustab poiss jääda ja püüab tüdrukut ümber veenda. Isegi siis, kui neiu ta käte vahelt plehku paneb ja vanasse veskisse end sulgeb, ei anna Kustas alla. Mehe tunded Maali vastu on tõelised, kuid ta ei oska neid korrektselt väljendada. Sihikindlus viib lõpuks sihile, kuna Maali usaldab talle oma tõelised tunded ja mõtted.

Koradi sihikindlus on kavalam ning läbimõeldum. Ta ihkab Mai talu omale, kuid selleks pingutada eriti ei taha. Ta apelleerib hoopis Mai armukadedusele ja meeleheitlikkusele. Mees on teadlik naise hullumeelsusest tema järgi ja kasutab seda oma huvides ära. Konrad käitub Maiga jultunult ja teatab, et kui naine enne abielu talu tema nimele ei kirjuta, siis ei kavatsegi mees temaga abielluda. Võiks eeldada, et naine mõistab sellisest käitumisest mehe tegelikke kavatsusi. Kuid nii ei lähe, kuna naine on liialt pimestatud oma ihast ja tahtmistest. Mehe ultimaatum oli mõjus ning naine otsustabki mehe tahtmise järgi talitada.

Järgmiseks ühiseks jooneks on meeste iha ja nende mõistmatus naistegelaste vähesest seksuaalhuvist. Meesterahvastena on neil raske aru saada naiste ettevaatlikkusest. Nende jaoks on iha rahuldamine vajalik ning nauditav. Kahetsusväärne on pigem see, et enda sugutungi tagajärgedega ei taheta tegeleda. Eriti aktuaalne on see väide Konradi puhul. Kustas siiralt ei mõista Maali tõrksust ja arvab, et tüdruk on niisama jonnakas. Tegelikuses on naistel sarnased soovid ja vajadused, aga on sunnitud end tagasi hoidma bioloogiliste ja ühiskondlike tegurite tõttu. „Suveöö armastuses” tuleb hästi esile Kustase arusaamatus: „...Miks on ometi ta nii jonnakas? No mis see temale peaks tegema? Ega see ühise vaiba all magamine talt tükki küljest võta. Kas ta siis ei mõista, et see nii hea on?” (Tuglas 2006: 98).

Samas novellis kirjeldatakse väga elavalt meesterahva iha. Arusaamatus on tegelikult mõlemapoolne, kuna naine ei mõista mehe iha tema järele. Tüdruku meelest käitub

Kustas kui metsalne ning soovib vaid ennast rahuldada. Kustas arutleb oma iha üle ning soovib, et Maali teaks, mida ta läbi elab.

„...Rinda täitis sama pakitsev tundmus, mis juba aida juurde tulleski. Kuski surises kuumalt. Jah, nüüd varsti on ta tema juures, võtab ta palava keha ümbert, kuuleb ta vastuvaidlevat sosinat...Nüüd kohe...” (Tuglas 2006: 95).

„See oli iha selle naise järele, kelle rind otse ta kõrval nii ägedalt tõusis ja kelle nägu läbi hämara nii avatlevalt paistis. Oi, kui see kuradi tüdruk ometi teaks, milline tundmus see on! Kuis see tulikerana veres veerleb, silmad helkima ja käed värisema paneb!..ei ole enam midagi muud kui ainult see kuum, lämmatav iha...” (Tuglas 2006: 95).

Konradi puhul on asjad keerulisemad. Ta on elunautija ja on harjunud võtma sealt, kust saab ning edaspidine pole tema probleem. Mai ja sulase vahelisest vestlusest tuleb välja, et mehel on küla peal päris palju lapsi, kelle käekäigu eest ta ei vastuta.

„...kui sa läbi valla lähed, näitavad lapsed näpuga sinule: vaata, papa läheb! Häbi põrmugi ei ole sul!” (Tuglas 2006: 149).

Lisaks sellele on ta perenaise enda talus töötava karjanaise Miili rasedaks teinud. Tuglas kirjeldab mehe ja naise vahelist konflikti eraldi peatükis (Tuglas 2006: 153-156), ning seal tuleb välja kui julm ja südometu Konrad tegelikult on. Miili otsustab mehelt näost näkku vastust saada seoses sulase abiellumisega. Konrad käitub temaga ülbelt ja üleolevalt nagu poleks tal tüdrukuga kunagi midagi olnudki. Miilile teeb mehe käitumine haiget ning ta ei suuda oma viha taltsutada. Tüdruk virutab Konradile lehmapiitsaga, millepeale mees naisele rusikaga kallale läheb. Nende vahel toimub kähmlus, mille käigus Konrad tüdrukut väga halvasti kohtleb. Mees on lisaks kõigele muule vägivaldne ning ei taha oma sõnadest kinni pidada. Ta lubas Miilile, et võtab ta endale naiseks, kuid tegelikkuses oli see katteta lubadus. Konrad kasutab julmalt naisi ära ning, mis hiljem saab pole enam tema huvifääris.

Lisaks eelmainitule teeb Mai mehele etteheited teiste naiste juures magamise kohta. Mille peale vastab sulane, et naine ei lukustaks õhtuti uksi. Perenaine püüab talle selgitada, et ta pole suvaline talutüdruk, kes võiks talitada meestega oma voli kohaselt. Samas Mai teab, et mehele pakuvad sellised ettekäanded vähe huvi ning

vastupõiklemise eest läheb ta külanaiete juurde. Meeleheites on ta sellegi tingimusega nõus, ning sulane saab taas oma tahtmise. „Tule, tule, kui sa muidu ei või! Kuid kui sa mind ei võta, kui sa mind petad – mis ma siis teen? Ega ma karjaplika ole!” (Tuglas 2006: 153).

Varasemalt sai mainitud, et „Suveöö armastuses” ei ole tegelaste välimusele palju rõhku pandud. Kustase kohta on vaid teada, et tal on seljas särk, mille peal on kuub ning jalas kõigest aluspüksid. Lisaks sellele Maali nimetas teda suureks ja tugevaks. Öeldakse, et lihtsuses peitub ilu ja selle kaudu on lugejal võimalik fantaseerida mehe välimuse üle.

Konradit seevastu on kirjeldatud natuke põhjalikumalt: „mereröövli nägu: juuksed peas kui hundil püsti, punane rätik kaela ümber umbsõlme heidetud, nii et rätiku nurgad nagu hiiglaroti kõrvad sirgelt seisid. Ta võngutas laiskade sõrmedega kandle keeli, huulil kuiv naeratus, silmis purjus väsimus.” (Tuglas 2006: 148). Konradi välimus haakub tema sisemusega perfektselt. Tuglas on kasutanud hundi ja roti metafoore, et meest kirjeldada. Iseloomu poolest on ta mõlemat, nii rott kui hunt. Rott, kuna mees on kaval ja oskab ennast igast olukorrast välja vingerdada. Üksik hunt, sest ta peab jahti erinevate külanaiete peale ja ei hooli oma karjast (e lastest, kes valmis tehtud). Lisaks sellele on autor mehe nägu oskuslikult mereröövli omaks nimetanud. Mereröövliid on samuti naistemehed, joovad palju ja ei tee korralikku tööd.

Meesterahvad on mingites aspektides sarnased ning teistes täiesti erinevad. Peamine sarnasus meeste vahel on seotud seksuaalsusega. Nad ei suuda või ei taha naisi mõista. Meeste füsioloogia on naiste omast erinev ning sellest tingituna tekivad arusaamatused ja probleemid. Kustas püüab Maalit mõista, kuigi ta tüdrukust lõpuni siiski aru ei saa. Konrad isegi ei tee proovi ning iseka inimesena hoolib vaid enda heaolust. Tema egotsentrilisus tuleb ka novellist mitmeti välja. Fundamentaalseks erinevaks meeste vahel on nende iseloomud. Kustas võib pealtnäha tunduda kangekaelne, kuid sisimas on ta õrna hingega ja hooliv meesterahvas. Konrad seevastu on omakasupüüdlik, ning üheplaaneline. Tema puhul isegi ei vihjata parema sisemuse poole, vaid on üsna selge, et tegemist on riikaliku tegelasega.

2.1.2. Lorens

„Õhk täis on kirge” on kõikidest analüüsitavatest Tuglase novellidest kõige müstilisem. Peategelaseks on leitnant Lorens, kes oma õhtusel teekonnal mõisapeole, eksib teelt ning jõuab ühe taluni. Ta otsustab sealse pererahva juures öö mööda saata, kuid temaga hakkavad toimuma enneolematud seigad. Tegemist on novelliga, mille sündmuste käigus peategelane muutub.

Lorensit kujutatakse novelli vältel kui enesekindlat, egoistlikku, julma ja uhket meesterahvast. Teda kasvatati poisikesest peale halastamatuks. Mehe jaoks oli kasvatus distsipliiniks, mis on vajalik „verise vägivalla” tarbeks (Tuglas 2006: 318). Lorensi jaoks on armastus võrreldav sõjaga. Seetõttu järgis ta armastuse puhul sama õpetust, mis sõja puhul. Teda erutas mõte sellest, et nii armastuses kui sõjas pole talle piire ette seatud. Mees ei pidanud hoolima kellestki teisest kui vaid iseendast.

Naisi kohtleb ta kui saaki, kes on olemas selleks, et mehele anduda. Sellest annab aimu tema tegelik põhjus mõisa sõitmiseks. Lorens loodab seal kohata kauneid naisterahvaid, kes kõigile tema soovidele anduksid. Antakse mõista, et mees on seksuaalselt väga agressiivne ning ei peatu millegi ees, et oma eesmärgi saavutada. Seda väidet illustreerib järgmine tsitaat:

„Ta kujutles võimalusi, mis teda täna ees ootasid. Ta nägi õrnu loore naise alabasterõlul ja sinised silmi, mis sulasid palvetuseks ta pilgu ees. Armastust, alistust, palvet ja kutset voolasid need silmad kui allikad. Tema aga oli südametu nagu linnade vallutaja!”(Tuglas 2006: 318).

Agressiivsusest saame aimu ka erootilisest kujutlustest, millest leitnant unistab. Mees kujutas ette erinevaid füüsilisi kogemusi, mis kord kogetud ja veel kogemata. Niiviisi voodis lamades toimus ta mõttetöö pigem kehaga kui mõistusega. Mehe mõtted annavad edasi tema vägivaldsust, mida ta naiste peal kasutada tahaks.

„Ja ta eritles neid võimalusi viimsete üksikasjadeni. Noore naise õrn olevus paljastus ta unistes mõtetes aste-astmelt, kuni oli tema ees riidetuna, saadavana. See oli liikumatu ja hääletu vägivald selle õrna, neitsiliku, alles õispuhkeva naise kallal, kes puhkas vast

praegu kuskil teispoole pimedaid metsi ning soid süütut und, ohates läbi une kaeblikult oma vägistaja poole.” (Tuglas 2006: 323).

Ebaviisakas ja üleolev suhtumine tuleb esile, kui Lorens jõuab kummalise talu juurde. Talu peremees küsib mehelt viisakalt, kust ta tuleb, kuid Lorens ignoreerib seda täielikult. Lisaks sellele, ei jää mees ootama, et talle öömaja pakutaks, vaid otsustab omavoliliselt sinna jääda. Lorens vaatab kõigile taluelanikele ülevalt alla. Mees peab neid madalaiks kui loomi ning ei taha nendega mingit tegemist teha. Taluelanikud manavad Lorensist esile vastikustunnet. Lorens ise on kõrgemast klassist ja ta elustiil on hoopis teistsugune kui talurahva oma. Mees ei tahagi mõista neid inimesi, kelle igapäevareaalsus on hommikust õhtuni tööd rügada. Lorens hoolib vaid neist inimestest, kes temaga kuidagi seotud on. Ta ei suuda näha kaugemale enda varjust ja see on üheks põhjustest, miks teda kummaline saatus ees ootab.

Tema välimust kirjeldati novelli alguse poole järgmiselt:

„Ta kalk kaunis nägu, mida vaevalt märgatav haavaarm laubal ainult iltses, muheles. Ta liigutas pisut küünilises naeratuses ülemist huult, mida katsid lühikeseks lõigatud vurrud. Ja ta hallid, muidu nii kalgid silmad ähmenesid mingi vägivaldse, kuid magusa mõtte puhul.” (Tuglas 2006: 318).

Kostitajad arutlevad Lorensist öösel ja kirjeldavad meest järgmiste sõnadega: „rikas, uhke, rasvane ja söönud, naistepetja, süütute vägistaja, ausate häbistaja” (Tuglas 2006: 325-326). Taluelanikud on tegelikkuses müstilised olendid, kellel on inimese pea, kuid muudes aspektides meenutavad linde. Olendid on nõuks võtnud Lorensi tappa ja lunastada sellega kõik patud, mis mees korda on saatnud. Tundub, et Lorens on süüdi enamuses seitsmest surmapatust: lihahimu, tujutus, apulus, ahnus, viha ja uhkus. Välja on jäänud ainult kadedus, mida ei suutnud mehe puhul tuvastada. Kadedust saab küll täheldada müstiliste olendite puhul, kes on Lorensist raevus. Mees on sunnitud nendega võitlema oma elu eest. Ta suudab oma elu säilitada, kuid pole enam sama inimene, kes novelli alguses. Mees on üleni räsitud, ta juuksed on üleni valgeks läinud – endisest uhkest ja väljapeetud härrast pole midagi enam järgi. Lorensi vaatepilt elule muutus selle traagilise sündmuse tagajärjel drastiliselt:

„On elul kaks palet. Olin tundnud enne ühte, nüüd tunnen teist. Olin ühele ise hirmus. On teine mulle hirmus. Ma ei taha näha enam kumbagi palet. Ma ei taha näha ennast ega maailma.” (Tuglas 2006: 329).

2.2. Heinsaare meestegelased

2.2.1. Emfablio

Emfablio on tegelane novellist „Kuidas surm Mirabeli juurde tuli”. Tegemist ei ole tavalise traditsioonilise meestegelasega. Emfablio on surmakehastus, kes kõnnib mööda maailma ning vabastab vaeseid hingi nende eluvaevast. Surm võttis 6-aastase poisikese kuju, kellel olid kaunid sinised silmad. Heinsaar on teda kirjeldanud järgmiselt:

„Niikaua kui Emfablio ennast mäletas oli ta seni ikka kuueaastase rõõmsa poisinagana mööda maailma ringi uidanud. Oma ametikäikudel kandis ta alati traksidega kinnitatud lühikesi velvetpükse, pikki valgeid põlvikuid ja pruune kriuksuvaid sandaale.” (Heinsaar 2001: 88).

Emfablio töötab Taevaste Täringumängijate heaks, kes veeretavad inimestele nende saatust. Surma ülesanne on kustutada inimeste eluküünlad, kes paratamatuse näol väga halva õnne osaks on saanud. Selleks ei pea ta tegema palju, piisab vaid oma käe väljavalitu vasaku õla peale asetamisest. Surm on alati oma tööga hästi hakkama saanud, kuni jõudis aeg kätte ilusa Mirabelini. Taevased Täringuvisjakad veeretasiid tüdrukule nii halva õnne, et surmapoisil oli taas üks tööülesanne juures. Tüdrukuga kohtudes oli aga mees nii lummatud tolle ilust, et esimest korda kümne tuhande aasta jooksul oli ta armunud.

Edaspidi kujutatakse Emfabliot kui lootusetut armastajat. See lisab novellile tragikoomilise elemendi, kuna mees on armunud naisesse, kelle surmaks ta on määratud. Surmapoisiss keeldub Mirabeli juurest lahkumast ja tööd lõpule viimast. Ta annab endast parima, et tüdrukule sümpatiseeruda, kuid 6-aastase poisina on seda raske

teha. Üks täringumängijatest viskab Emfablio üle nalja ning nendib, et selline asjade kulg on ka osalt nende süü, kuna surm on elulõpuni poisijõmpsikaks määratud.

Kõigepealt saab Emfabliost Mirabeli kannupoiss, kes neiu hetkekski lahkuda ei taha. Heinsaar kujutab meest siinkohal „kiindunud koerana” (Heinsaar 2001: 92). Ta käib tüdrukul igal pool järgi ning jälgib tema tegemisi pingsalt. Just nagu armukadedale mehele kohane, ei salli ta inimesi, kellega neiu väljaspool kodu kohtub. Mehel tekib neiu suhtes omandiinstinkt ning seetõttu oleks ta rõõmuga enamik inimesi, kes Mirabeli tähelepanu röövisid, teise ilma saatnud. Põhjuseks, miks surmapoiss seda ei teinud, oli hirm Täringumängijate ees. (Heinsaar 2001: 92)

Järgnevalt tuuakse esile Emfablio romantiline pool. Ta käis öösiti Mirabelile kuldvitsu (meestepuna) korjamas ning täitis hommikuks kõik toas olevad vaasid nendega. Selleks hetkeks oli meesterahvas sügavalt armuhulluse meelevaldas. Surmapoiss hakkas isegi trenni tegema, et mehelikum välja näha. Loomulikult, ei kandnud need katsed vilja ning ilus Mirabel leidis, et Emfablio on kõigest tore mängukann. Ainuke, mida mees kõigi nende pingutuste peale saavutas oli pühapäevaõine „kaisukaruseisus”. Üks kord nädalas võis surmapoiss Mirabeli kõrvale voodisse heita ning tema juures õndsasse unne vajuda. (Heinsaar 2001: 92)

Novelli lõpus aga selgub, et armastus, mida Emfablio neiu vastu tundis oli üpriski pealiskaudne. Täringumängijad ei taha heast surmapoisist ilma jääda ning annavad endast kõik, et Emfabliot taas enda juurde meelitada. Ilmselt loovad nad mehe jaoks alternatiivmaailma, kus Mirabel on hoopiski teistsugune ja vanem. Sellisena neiu Emfabliole ei meeldi ja surmapoiss asetab oma käe ta vasakule õlale. Sellest võib järeldada, et surm oli kiindunud neiu nõiduslikku ilusse. See oli miski, mis hoidis Emfabliot tema lummuses. Kuid kui Mirabelist saab hoopis vanem kasvatajatädi Kerstin, kes temaga kurjustab ning poissi haigeks peab, leiab Emfablio, et sellist Mirabeli ta armastada ei suuda.

Novellis on Emfabliot kujutatud romantikuna lummatuna Mirabeli ilust. Sellest võib järeldada, et surmapoiss oli rohkem kiindunud naise välimusse, süüvimata, milline on Mirabel tegelikult inimesena. Paralleele saab tuua Lorensi või Konradiga, kellele samuti naiste välimus prioriteetne oli. Surmapoisi armastus Mirabeli vastu oli küll süütu ja ei sarnane äsjanimetatud tegelase käitumisega. Sellegipoolest, võib kohata palju mehi, kes naiste kannul jooksevad nende ilusa välimuse tõttu. Sageli pikemalt koos olles hoopis tüdinetakse sellistest piltilusatest naistest, kuna nende välimine ilu ja sisemine kaunidus pole enamasti kooskõlas. Olen arvamisel, et kui kedagi tõeliselt armastatakse, siis mitte ainult välimuse vaid ka sisemuse poolest. Ideaalis suudetakse armastada teist inimest koos nende heade kui ka halbade omadustega.

2.2.3 Justus Läänepüü

Justus Läänepüü on tegelane novellist „Justus ja Läänetuul”. Justus on omapärane meestegelane, nagu enamus tegelasi Heinsaare loomingus. Ta elab Kanakülas Haaberitsu talus. Mehe mõlemad vanemad pärandasid Justusele talu koos ümbritsevate maadega. Õiget talupidajat temast siiski ei saanud, kuna mees oli väiksest peale teadmistest rohkem huvitunud. Seetõttu läks ta peale gümnaasiumi lõppu ülikooli koolmeistriks õppima. Diplomi kätte saades naasis mees taas Kanakülla ja hakkas seal õpetaja ametit pidama. Oma isalt võttis ta üle vaid mesilased, küülikud ja lambad. Neid pidas Justus pigem seltskonna pärast, mitte liha, mee ja villa tõttu.

Olemuselt on Justus rahuarmastaja, intelligentne, abivalmis, mitmekülgne, üksildane ja tagasihoidlik. Need omadused tulevad novellist mitmeti esile. Esiteks saame aimu tema rahuarmastusest, kuna mees naasis pärast kooli lõppu esivanemate tallu. Justus käis küll pealinnas koolis, kuid see osutus tema jaoks liiga kärarikkaks ja ei mõjunud närvidele hästi. Justusele meeldis elada looduse keskel ning nautida selle loomulikku kulgu.

Saame teada, et Justus on abivalmis inimene situatsiooni kaudu mil tema koju lendab ootamatult sisse vanamehekujul Läänetuul. Alguses on Justus ätist häiritud ning arvab, et hulgas on aknast sisse roninud. Hiljem laua taga Läänetuulele peaparandust pakkudes, tuleb vanamehe tõeline identiteet päevavalgele. Justus suhtub temasse

aupaklikult ja kuulab tema erinevaid jutustusi. Läänetuul kurtis mehele oma muret ja pajatas, kuidas keegi ei olnud võimeline tema valutavat hambast välja tõmbama. Justus otsustas vanamehe hädast välja aidata. Pärast tohutut sikutamist ja vaeva õnnestus neil koostöö läbi valutavast hambast lahti saada.

Justuse mitmekülgsus seisneb selles, et ta õpetas Kanaküla koolis kõiki aineid matemaatikast kuni võimlemiseni. Lisaks sellele rajas ta mandoliini-, puhkpilli- ja löökpilliorkestri. Kõige tipuks avas mees kooli juures küülikute tsirkuse, õpetades neile erinevaid trikke. Külaelanike seas suhtuti temasse äärmiselt positiivselt. Justus oli arvatavasti ainuke inimene, kes suutis küla oma erilisusega kihama panna. Üldiselt on külaühiskond üpriski üksluine ja seetõttu tuleb Justuse mitmekülgsus eriti esile.

Mehe üksildus ja tagasihoidlikkus tulevad esile novelli teises pooles. Kanakülas üksi askeldades ja päevi õhtusse saates, tundis Justus end äkitselt väga üksildasena. Mees soovis endale ühte toredat naisterahvast, kes oleks nõus temaga koos elama. Justus tundis ühte kena tüdrukut, kuid ta elas hoopis Viljandis. Selleks naiseks oli lille müüja Riita, keda esimeses peatükis lähemalt analüüsisin. Suhtlemisel naisega tulevad Justuses esile tagasihoidlikkus ja häbelikkus. Mees peab alati julgust koguma, et lillepoodi külastada ja neiu välja kutsumiseks puudub tal piisav julgus. Tänu Läänetuule abile nad siiski kohtuvad ja enam ei jää Justusel muud üle kui vapper olla. Naisega kokku põrgates, käitub ta tagasihoidlikult ja ei taha Riitale tüli teha. See väljendub mehe toimimises, ta põikleb naisterahvaga ja ei taha tema abi vastu võtta.

Justus on omamoodi tegelane, kes erineb teistest meestegelistest. Ta on väga mitmekülgne ja avatud. Mees annab vajalikke teadmisi ja oskusi nii loomadele kui ka lastele. Mehele meeldib elada keset loodust ja ta naudib rahu enda ümber. Pikapeale tüütab meest ära vaikus ja üksindus ning omaette elamine. Sellest ajendatuna käib ta oma salaarmastusel tihedamini külas. Novelli lõpp jätab tundmuse, et Justus Läänepüü ei pea enam kaua keset Kanaküla üksi majandama.

3. Soorollid

Selles peatükis avan soorollide teemat laiemalt ja arutlen naiseks olemise ning naiselikkuse probleematika üle novellide põhjal. Novelle lugedes, puutusin kokku erinevate probleemidega naiste ja meeste vahel. Need tulenesid nii bioloogilistest erinevustest kui ka sotsiaalsetest teguritest.

Kõigepealt soorollidest üldisemalt. Anti Einpaul on oma artiklis arutlenud selle temaatika üle lähemalt ning välja toonud huvitavaid vaatenurki. Traditsioonid mängivad suurt osa soorollide puhul. Einpaul väidab: „Enamik tõekspidamistest, millel põhinevad meie arusaamad, suhtumised ja hoiakud endale ja vastassugupoolele sobivaks peetava kohta, on määratud ära traditsioonidega, uskumustega sellest, mida on meie ühiskonnas juba ammu ja alati meestele ja naistele kohaseks peetud.” (Einpaul 2001). Autor nendib, et olenemata erinevatest muutustest aastate jooksul on püsima jäänud visioon tüüpilisest peremudelist: mees kui töökas perepea, kes muretseb sissetuleku eest, naine kui laste ja kodu eest hoolitseja. (Einpaul 2001)

Tavaliselt on ühiskonna poolt meestele määratud juhi ja tegutseja roll, samas kui naistele hoolitseja ja kuuletuja roll. Loomulikult, ei kehti see kõigi naiste ja meeste puhul. Einpaul toob välja, et soorollidena saab käsitleda meeste ja naiste sotsiaalseid rolle ja isikuomadusi. Sotsiaalsete rollidena on autor välja toonud ametid, kellena mehed tavaliselt töötavad: ehitaja, direktor, autojuht. Samas kui naised töötavad: kasvataja, koduperenaise, müüjana. Isikuomaduste all on Einpaul välja toonud feminiinsed ja maskuliinsed (e naiselikud ja mehelikud) tunnusjooned. Mehelikeks omadusteks loeb ta näiteks: enesekindlus, iseseisvus, vaprus. Naiselikeks omadusteks: hellus, tundelisus, empaatiavõimelisus ja abivalmidus. Need omadused ei pea käima kooskõlas inimese sooga, vaid olenevad tihtipeale hoopis inimese iseloomust. (Einpaul 2001)

Järgnevalt pean oluliseks lahti seletada mõisted, mis selles peatükis kasutusse tulevad.

Sugu (*sex*) – „Bioloogiline sugupool” (Annuk 1999: 694) –, viitab bioloogilistele ja psühholoogilistele omadustele, mis määratlevad naise ja mehi.” (Gender, women and health 2015).

Sugu (*gender*) – „Sotsiaalne sugupool – tähistab sugupoole sotsiokultuurilisi aspekte, mis ei tulene vahetult sellest, kas inimene on bioloogiliselt mees või naine, vaid mis on omandatud ja kultuurispetsiifilised.” (Annuk 1999: 694).

Sooroll – „ühiskonna poolt konstrueeritud normid, mis kehtivad naistele ja meestele. Sooroll väljendub inimeste käitumistes, tegemistes, ning mismoodi nad ise väljendavad enda poisiks/tüdrukuks, meheks/naiseks olemist. Soorollid eksisteerivad kõikides ühiskondades, kuid varieeruvad vastavalt kultuurile. Kõigis ühiskondades on ootused, mismoodi naised – mehed peaksid riietuma, käituma, välja nägema.” (Gender and gender identity at glance)

Naiselik – „omadused, mis seotakse naiseks või tüdrukuks olemisega. Sõnad, mis kirjeldavad naiselikkust: sõltuv, emotsionaalne, passiivne, tundlik, vaikne, nõtke, süütu, siiras, õrn, flirtiv, häbelik, enesekriitiline, järeleandlik, seksuaalselt alistuv, mõistev.” (Gender and gender identity at glance)

Annuk võtab oma artiklis lühidalt kokku T. Moi vaated naiselikkusele: „T. Moi jaoks on naiselikkus kultuuriline konstruktsioon, mis peaks välistama nii essentsialistliku usu etteantud naisloomusesse kui ka usu, et see etteantud naisloomus on bioloogiliselt määratud.” (Annuk 1999: 698).

Mehelik – omadused, mida seotakse poisiks või meheks olemisega. Sõnad, mis kirjeldavad mehelikkust: iseseisvus, vaoshoitus, agressiivsus, paksu nahalisus, konkureerivus, kohmakus, kogunud, tugevus, aktiivsus, enesekindlus, seksuaalne agressiivsus, mässumeelsus. (Gender and gender identity at glance)

Patriarhaat- „Sõnasõnalises tähenduses ’isa valitsus’, kirjeldab patriarhaat ajaloolisi süsteeme, milles mehel on perekonna üle absoluutne seaduslik ja majanduslik võim.” (Malpas, Wake 2015: 370).

Oluline on meeles pidada, et mõisted naine ja mees kuuluvad soo (sex) kategooriasse, samas kui naiselikkus ja mehelikkus kuuluvad soorollide kategooriasse.

3. 1. Naiselikkuse problemaatika

T. Moi leiab, et naiselikkus on kultuuriline konstruktsioon, mis saavutatakse kasvatusel läbi. Autor nendib, et enamik naiselikke standardeid on naistele peale surutud patriarhaadi poolt. Nimetatud tunnuseid võetakse kui loomupäraseid naiselikke omadusi, mis ühiskonna poolt heakskiidetud on. Naisi, kes ei järgi neid norme lahterdatakse „ebanaiselikuks” või „ebaloomulikuks”. Moi rõhutab, et naissoost isikud ei ole kohustatud olema naiselikud. (Moi 1991: 71)

Kaks feministlikku teoretikut Dorothy Dinnerstein ja Nancy Chodorow väidavad, et naiste erinevus ühiskonnas tuleneb emade kasvatusel. Teoretikute arvates kasvatavad emad tütreid sel viisil, et nad vastaks ühiskonna poolt kehtestatud kujutusele „naiselikkusest”. Dinnersteini ja Chodorowi argument on üles ehitatud objektisuhte teooriale. Leiti kinnitus, et emad kasvatavad poegi ja tütreid väga erinevalt. Poisse kasvatatakse kui väikseid mehi: „nendega hoitakse distantsi, neid julgustatakse kodust välja minema ja võistluslike mängude mängima, tunnete näitamist taunitakse.” (Hekman 2015: 155). Samas kui tüdrukuid koheldakse risti vastupidi: „neid hoitakse kodus, taunitakse nende osalemist võistluslikes mängudes, õpetatakse, kuidas nukkudele „ema” olla ja saada hakkama emotsionaalsetes suhetes.” (Hekman 2015: 155). Tulemiks on naiste ja meeste erinevad psühholoogilised kallakud. Mehed on pädevad võistlemises ja iseseisvuses, kuid nõrgad suhetes ja tunnetes. Naised seevastu on suhete ja tunnete vallas väga head, kuid puudujääke leitakse iseseisvuse ja võistluse aspektides. Dinnerstein ja Chodorow leiavad, et sääraseid erinevusi on võimalik ära hoida. Nende arvates on oluline, et kasvatusel võtaksid võrdselt osa mõlemad vanemad ja, et lapsi ei koheldaks soomustritele vastavalt. (Hekman 2015: 155 – 156)

Problemaatika seoses naiselikkusega esines erinevates Tuglase novellides. Naistegelastes oli palju eelarvamusi ja kõhklusid. Analüüsin seda lähemalt.

Esmalt tooksin välja „Suveöö armastuses” esinenud probleemi seoses välimusega. Maali on kade pere Mari peale tema välimuse tõttu. Tüdruk on endale pähe võtnud, et peretütar kõigile meestele meeldib, kaasaarvatud Kustale. Tüdrukule tegi haiget, kui mees Marit kiitis. Seetõttu on ta poisi peale solvunud ja hurjutab teda minema:

„Mine Mari juurde! Mis Sa minust tahad? Tema on samuti tüdruk...ümarik ja pehme...” (Tuglas 2006: 93). „Mäletad, sa kiitsid teda sääraseks paksuks, muhedaks. Ja tema võtab su heameelega vastu.” (Tuglas 2006: 94).

Sellest teeb Maali järeldused, et üks tüdruk peabki selline olema nagu Mari välimuselt on. Tolle aja külaühiskonnas oli maatöö olulisel kohal. Sellest tingituna pidi naine olema tugeva kondiga ning jaksama tööd teha. Mees võttis naise tihtipeale tema oskuste ja vastupidavuse järgi. See ei kehtinud mitte ainult naistele vaid ka meestele. Üleüldiseks tendentsiks oli füüsiline tugevus ja püsivus.

Üheks levinud naiselikkuse tunnuseks on süütus ja puhtus. Tuglase novellidest tulevad eriti esile süütusemoraaliga seostuvad teemad. „Suveöö armastuses” mõtiskleb Kustas õige tüdruku olemuse üle. Poisi meelest peab naine olema teiste poolt puutumatu ning ühele inimesele truu. „...Tüdruk ei tohi kedagi teist tahta kui ainult ühte, tüdruk peab p u h a s olema...Ja kõige selle pärast ta just tahabki Maalit.” (Tuglas 2006: 99).

Suurel määral taunitakse abieluelsest seksuaalvahekorda. Eriti vaadatakse viltu naistele, kes jäävad enne abiellumist rasedaks. „Pühajärve” Mai nimetab karjatüdrukut Maalit „litsiks”, kuna neiu jäi Konradist lapseootele. Sotsiaalse hukkamõistu tõttu poosid tüdrukud end tihtipeale üles või uputasid ära. See on ka Maali üheks suurimaks hirmuks, mida ta iga hinna eest vältida püüab.

Eelkõige on need omadused paika pandud patriarhaadi poolt. Meeste puhul võib täheldada süütute naiste järgi ihalemist, kuid puhtana ei taheta neid hoida. Samuti ei lasu sotsiaalne hukkamõist meestel nii rängalt kui naistel. Tihtipeale leitakse, et süüdi on liiga lõdvad ja moraalitundetud naised. Ei taheta arvestada võimalusega, et mehed hullutavad naisi oma mesijutu ja tühjade lubadustega. Näiteks võib siinkohal tuua taas „Pühajärve” Konradi, kes Miilile armusõnu sosistas ning ühist tulevikku lubas, kuid hiljem temast enam ei hoolinud.

Järgmisena puudutan veel üht olulist naiselikkuse tunnust, milleks on passiivsus seksuaalsuse suhtes. See on järjekordne omadus, mis tuleb mitmeti esile Tuglase novellide puhul. Näiteks „Suveöö armastuses” Kustas arvab, et Maali on lihtsalt jonnakas ja ei taha talle kiusu pärast anduda. Tegelikuses on tüdruku iha Kustase omaga sarnane. Probleem on selles, et Maali peab ennast tagasi hoidma sotsiaalsete normide tõttu. Seda väidet toetab ka Elo Lindsalu, kes käsitles „Suveöö armastust” enda artiklis „Nooreestlaste naiskujusid”. Lindsalu väidab: „Maali keeldub oma iha rahuldamisest kogukonna moraali ja reeglite tõttu..” (Lindsalu 2006: 130). „Pühajärves” tuleb naise iha mehe vastu konkreetsemalt esile. Esimeses peatükis käsitlesin Mai iha Konradi vastu põhjalikumalt. Sarnaselt Maalile hoiavad Maid samuti tagasi ühiskondlikud tegurid. Naisterahvas pole lihtne taluteenija vaid tegemist on perenaisega. Kogukonnas on ootused talle suuremad, kui lihtsale karjaplikale. Eeldatakse, et voruslik naine on aseksuaalne ja temas ei tohi ilmnedu kirega seotud tunglusi.

Enamikus naistes ei kajastu passiivsus seksuaalsuses. Pigem on see sotsiokultuuriline omadus ning eeldus, millised naised olema peaksid. Naised saavad pidevalt ühiskonnalt tagasisidet, mismoodi nad olema või käituma peavad. Sotsiaalseks normiks loetakse, et „õige” naine on aseksuaalne naine ja mõistetakse moraalinorme taunivaid naisi hukka. See on naistele signaaliks, et teisiti käitumine on normivastane. Seetõttu säilitatakse harjumuspäraselt sotsiaalset sugu. Niiviisi kantakse edasi patriarhaadi poolt pealesurutud omadusi, ise seda teadvustamata.

Tuglase „Midias” esineb palju naiselikkuse problemaatikat. Midias oli suur konflikt feminiinsusega. Tagamaad olid ilmselt Nietzches, mida ta suure entusiasmiga luges. Autor tekitas naises põlgust naissoo ja iseenda vastu. Varasemas peatükis sai mainitud tema juuste maha lõikamist. Jaan Undusk leiab, et see on seotud naisemantsipatsiooni-diskurssiga. Ta väidab: „Nende hinnangute ületamiseks oli lihtsam tee naiselike märkide kustutamine või väljavahetamine mehelike vastu..” (Undusk 2009: 553). Midia ei mõistnud naistele omast edvistamist, punastamist ja kniksutamist. Elo Lindsalu kirjutab „Nooreestlaste naiskujudes”: „Ta hakkab põlgama ennast ja sugudevahelist armastust, kui midagi madalat.” (Lindsalu 2006: 136).

Midia lõhub terve novelli vältel stereotüüpse naise kujutust. Naine naeruväärustab kultuurilisi konstruktsioone, mis tema jaoks tunduvad liialdustena. Midia jaoks on moraalireeglid kui kammitsad, mis keelavad naisel tema isiksusele vastavalt elamast. Ta ülistab mehelikke tunnuseid ja püüdleb oma naiselikkuse täieliku kaotamiseni.

Pärast Felixiga kohtumist avastab ta endas sarnaseid naiselikke omadusi, mis teda kogu elu on marru ajanud. Mehest saab kõik, mida naine jumaldab ning ta soovib tema sarnane olla. Minu väidet illustreerib Lindsalu: „Midia põlgab ”kõike naiselikult nõrka” – seega iseend – ja soovib olla üdini positiivse ja romantilise Felixi sarnane.” (Lindsalu 2006: 137).

3.1.2. Naiseks olemise problemaatika

Olles oma naiselikkusega hädas, ei suutnud Midia ka kuidagi leppida naise rolliga siin elus. Novelli alguse poole ei tahtnud ta mõeldagi intiimsusest mõne võõra mehega, rasedaks jäämisest ja hiljem lapse sünnitamisest. See kõik tekitas Midias vastikusetunnet ning ta tõlgendas naise rolli elus kui needust. Peale Felixiga kohtumist peab neiu tõdema, et ta ei erinegi teistest naistest nii drastiliselt kui arvas. Midia püüab end veenda tunnete loomulikkuses ja looduse ürgses rollis. Lisaks sellele arutleb ta naise ja mehe füüsiliste erinevuste üle. „Tema pärast on mehel arenenud muskulatuur ja eritlev aju, naisel aga pakatavad kehavormid ning paindlik kameelionihing.” (Tuglas 2006: 123). Midia teeb lõpuks endaga rahu ja otsustab leppida tunnetega, mis temas hõlmitsevad. Lindsalu väidab „Nooreestlaste naiskujudes”: „Lõpuks leiab Midia kompromissi ja otsustab revolutsiooniüritust teenida Felixit armastades..(Lindsalu 2006: 136).

Naiseks olemise problemaatika tuleb esile ka „Pühajärves”. Eeva on viiekümnendates aastates naine, kes on seitsme lapse ema. Ta kurdab Irisele naiseks olemise raskustest. Tuglas on väga osavalt ära kasutanud piibli motiivi. Eeva mehe nimi on Aadam ja naine räägib kannatamisest ja ettemääratusest. Autor on teinud viite pärispatule, mille käes saunanaine kannatab.

„,Aga eks jumal ise tea, mis teeb. Eks ole ta mehe meheks ja naise naiseks loonud. Valus pead lapsi ilmale tooma, öeldakse kirjaski. Nii on inimesed varem elanud ja elavad edaspidigi.”” (Tuglas 2006: 145).

Iris ei mõista, miks just naised peavad kannatama ja miks ei või inimesel endal olla vaba tahet teha, mida hing ihaldab. Iris on noor ning ei saa aru vananevast naisest, kes on pidanud seitse last üles kasvatama.

„,Miks peab ta just mehele minema, miks mehe voli all elama, miks sünnitama? Kas ta ei võiks vabalt nagu mees elada, sünnitada ja kannatada, millal ise tahab? Sest mistarvis peaks inimene siis veel elama, kui mitte oma õnne jaoks?”” (Tuglas 2006: 145).

Eeva esindab vananevat vaadet naise rollile ja Iris uuemat. Saunanaine on kinni traditsioonides ja sissejuurdunud kultuurilistes konstruktsioonides. Eevat on novellis kujutatud essentsialistlikult. Ta pole eriti intelligente ja oma õnne nimel pole ta julgenud midagi ette võtta. Iris seevastu on riskialdis ja laia silmaringiga. Ta püüab muuta iganenud vaadet naise rollile. Neiut ei huvita elamine tavade ja normide järgi, mis ei garanteeri õnne, vaid hoopis pärsivad seda. Irise sõnavõtust tuleb selgelt välja, et ta ei soovi meesterahvastest kehvem olla, vaid nendega samaväärne.

4. Soorollide muutus

Peatüki eesmärk on analüüsida soorollide muutust kolmes erinevas novellis: Mehis Heinsaare „Ilusas Arminis”, „Liblikmehes” ja Friedebert Tuglase „Maailma lõpus”. Soorollide muutust võib defineerida: naistele on omistatud mehelikud tunnused ja meestele naiselikud. Novelle lugedes leidsin palju huvitavaid muutusi ja eripärasid nii nais-kui meestegelaste vahel.

4.1 Hiiglaneitsi, Maret ja Irmgiird

Esimene ühine joon kõigi naiste vahel on nende suurus ja tugevus. Novellides on tegemist ebanormaalses suuruses naistega ja sellest lähtudes on ka nende jõud ebamaine. „Maailmalõpus” tegutseb meremees, kes on saabunud üksikule saarele ja kohtub seal hiiglaneitsit. Nende esimest kohtumist kirjeldatakse järgmiselt: „Ma polnud veel kuigi kaugele jõudnud, kui juhtus midagi imelikku, üleloomulikku. Äkki seisis keset nurme mu ees inimene, naine, h i i g l a n e.” (Tuglas 2006: 198). Mees on säärasest situatsioonist jahmunud ja püüab naise eest põgeneda. Hiiglaneitsi aga näeb mehes mängukanni. Sellest lähtuvalt tuleb esile ka tema jõud: „Äkki haaras ta mu õlgadest kinni ja tõstis mu õhku otsekui väikse lapse.”(Tuglas 2006: 198). Meremehe ülestõstmine ei nõudnud naiselt pingutust.

Järgmiseks tegelaseks on Maret „Ilusast Arminist”. Naisterahvas valiti külaelanike poolt Arminile naiseks. Esialgu ei taha ta abiellumisest kuuldagi, kuid Arminiga kohtudes nõustub. Naistegelane erineb teistest naistest peamiselt oma välimuse ja jõu tõttu: „...Maret annab näolt ja tegumoelt välja lausa emakaru mõõdu ja et jõudu on tal kolme mehe eest..”(Heinsaar: 51 – 52). Koomilise elemendi lisab tema suurus võrreldes Arminiga: „Rahval oli küll naljakas vaadata, kuidas sadulsepa tütar on kingsepa pojast pea jagu pikem ning kaks korda laiem..”(Heinsaar 2007: 52).

„Liblikmehes” on oluliseks naistegelaseks lõvivõitleja Irmgiird. Meestegelane Anselm soovib liituda mustkunstnikuna härra Amirgaldi tsirkuses. Anselm kahjuks ei hiilga oma

mustkunsti oskustega, kuid see eest on tal eriline võime eritada oma kehast liblikaid. Seetõttu saab ta tsirkuses tööd ja kohtub Irmgiirdiga. Naist kirjeldatakse järgmiselt: „Irmgiirdiks hüütu osutus tohutuks, hiiglakasvu naisterahvaks, kelle pikkus võis ületada isegi kolme meetri piiri.” (Heinsaar 2001: 63). Anselm ei jäta naisterahvale kõige paremat esmamuljet ning suudab ta korralikult välja vihastada. Esmakohtumisel tuleb esile tema jõud: „Säärane jutt ajas Irmgiirdi sootuks marru, ta haaras Anselmi mantlikraest kinni ja tõmbas liblikmehe nagu takukoonla oma uhkete rindade vahele.” (Heinsaar: 64).

Kõiki naistegelasi on kujutatud suurte ja jõulistena. Varasemates peatükkides analüüsitud naiste puhul ei täheldanud nende välimuses säärast jõulisust ja maskuliinsust. Midiat oli lausa kirjeldatud „kehva kehalise jõuga”. Suurus ja jõulisus tuleb pigem esile „Suveöö armastuse” ja „Pühajärve” meestegelaste puhul. Näiteks võib tuua, Kustase, kes haaras Maali sülle ja tassis neiu aita. Konradi puhul peitub jõulisus agressiivses käitumises karjanaise Miiliga. Naistegelased lõhuvad stereotüüpset kujutamisi. Sellest võib järeldada, et toimunud on soorolli muutus ja naistele on omistatud mehelikud tunnused.

Teiseks ühiseks jooneks on majanduslik iseseisvus. Novellides on naistegelased meestest materiaalselt sõltumatud. Hiiglaneitsi hoolitseb meremehe eest ja annab talle eluks vajaliku. Naine pakub talle peavarju ning süüa-juua. Meesterahvas on naise ülalpeetav ja elab tema armust. Hiiglaneitsi on üpriski jõukas ja saarel ei tule kunagi millestki puudust. Maret elab üksinda keset metsa oma isatalus. Lisaks sellele käib ta Penuja veskis raskeid viljakotte tõstmas. Peale Arminiga abiellumist kolib mees tema juurde, mitte vastupidi. Maretist saab sissetuleku allikas, kuna Armin on sunnitud päevad läbi kodus istuma. Irmgiird töötab tsirkuses lõvidetaltsutajana ning on arvatavasti aastaid ise endale elatist teeninud. Ta on iseseisev ja teistest inimestest sõltumatu. Anselm seevastu on küllaltki ebakindel oma võimetes ja soovides. Irmgiird tunneb ühtekuuluvust tsirkusega. Anselm aga pole oma kohta elus leidnud. Seetõttu on meest raske iseseisvate inimeste sekka paigutada.

Soorollide peatükis sai mainitud traditsioonilist peremudelit, kus mees on sissetuleku allikas. Nende novellide naistegelased on kõik meestest majanduslikult sõltumatud. Keegi neist ei ilmuta märke, et nad sooviksid meeste peale loota või toetuda. Esimeses peatükis analüüsitud naistegelased on samuti enamik majanduslikult iseseisvad. Erinevuseks on naiste soov meestega ühist pere luua. Maali unistab ühisest kodust ja lastest. Siit saab aimu traditsioonilise naise rollist. Isegi Midia tahab Felixiga ühist tulevikku ja Iris on Allanist emotsionaalselt sõltuv. Seetõttu võib järeldada, et hiiglaneitsi, Mareti ja Irmgiirdi puhul on toimunud soorolli muutus. Naised on iseseisvad ja sissetuleku allikateks.

Kolmandaks ühiseks jooneks naiste vahel on metsik iha. See sarnasus tuleb esile Hiiglaneitsi ja Mareti puhul. Mõlemas naises kasvab iha järk-järgult. Alguses suudavad mõlemad meestegelased naistega lähisuhtes sammu pidada. Mida aeg edasi, seda väljakannatamatuks naistegelaste kirg muutub. „Maailma lõpus” kujuneb õrnast hiiglaneitsist halastamatu kiskja, kes ei peatu millegi ees, et oma saaki tabada. Tuglas on tema iha kirjeldanud järgmiselt:

„Ta kirg tõusis kui udu. Ta keha kuum niiskus põletas mu liikmeid. Aga kuu nõrgal valgusel nägin ta nägu. Ta suu oli suur ja mustjaspunane kui veres. Ta silmad olid poolkinni kui kassil, nende säras oli lõkendavat verejanu.” (Tuglas 1978: 103-104).

Hiiglaneitsi armastus muutub meremehe hukatuseks. Ta vananeb silmnähtavalt ja tunneb, et kogu elujõud on kehast lahkunud. Jaan Undusk on käsitlenud „Maailma lõpus” oma Friedebert Tuglase kogumikus. Autor tõmbas paralleele hiiglaneitsi ja vampiiri vahel. Undusk väidab: „Hiiglaneitsi kangastub vampiirina, kes toitub laevapoisi ihust ja hingest..” (Undusk 2009: 472). Lisaks sellele kõrvutas Undusk hiiglaneitsi iha lihasööjataimega. Tuglas on kirjeldanud hiiglaneitsit kui „halastamatut loodust”. Seetõttu sobib Unduski võrdlus lihasööjataimega väga hästi. Autor väidab: „hiiglaneitsi kuju..kelle haardes paistis tavaline mees vaid taime näärmelimassee kleepuva abitu putukana.” (Undusk 2009: 477).

Maret januneb metsikult Armini ilu järgi. Esimestel abielunädalatel tegelased voodist välja ei saanudki. Nende kirelõõm oli niivõrd täitmatu, et muu maailm jäi kõrvaliseks. Sarnaselt meremehele ei suuda Armin pika peale naise kirele vastata. Arminis hakkab elujõud raugema ja see ei ole Maretile meelepärane. Naine on kinnisiideks võtnud, et Armin peab talle ihu ja hingega anduma. Heinsaar on Maret iha kirjeldanud järgmiselt: „Maret janunes Armini ilu järele nagu loom, nagu kiskja, kelle lõugade ette on visatud hinnaline saak.” (Heinsaar 2007: 53).

Mõlema naise iha on kirjeldatud kui midagi loomalikku ja ebamaist. Novellides tuleb esile, et naistes on kõike liiga palju. Naistegelaste suurus ja jõud saavad meestele saatuslikuks. Mõlema mehe elujõud hääbub ja viib neid traagilise lõpplahenduseni.

Varasemalt käsitlesin ühte naiselikkuse tunnust, milleks on passiivsus seksuaalsuse suhtes. Siinkohal on naistegelaste seksuaalkihk ületanud tavapärase normi. Teiste Tuglase ja Heinsaare naistegelaste puhul sai täheldada ihalust meestegelaste suhtes, kuid kindlasti mitte sellisel määral. Pigem saab naiste iha võrrelda meestegelaste omaga. Siinkohal saab võrdluseks tuua Kustase ja Lorensi. Lorensi iha oli agressiivne ja vägivaldne, samas kui Kustase oma oli täis palavat kirge. Seetõttu saab käsitleda naistegelaste iha soorollide muutusena. Järjekordne omadus, mida loetakse mehelikuks jooneks on naistegelastele omistatud.

T. Moist lähtuvalt võib väita, et soorollide muutus tühistab sotsiaalse ja bioloogilise soomääratluse. Naised pole mõjutatud sotsiaalsetest konstruktsioonidest ja neile ei saa läheneda bioloogiliste eeldustega. Nad murravad stereotüüpset naiste käsitlust. Naistegelased on suured, jõulised, iseseisvad ja armukirest joobunud. Tegelastele on omistatud mehelikud tunnused, mida omakorda on võimendatud. Naisi ei defineerita läbi meeste ja nad pole meestegelaste varjus. Nad on võtnud dominantse otsustaja rolli, kes ei peatu, millegi ees, et oma tahtmist saada. Taoline naiste kujutus pöörab pahupidi patriarhaadi ettekujutuse naistest. Soorollide muutus näitab, et naistegelased võivad samuti olla dominantsed, agressiivsed ja iseseisvad. Nad ei pea järgima sotsiokultuurilisi konstruktsioone ja ülespuhutud moraaliireegleid.

KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö analüüsis Friedebert Tuglase ja Mehis Heinsaare tegelaste kujutust ning soorolle.

Eeldasin, et enamik Friedebert Tuglase tegelasi vastavad traditsioonilisele meeste ja naiste kujutusele. Analüüs, aga näitas, et tegelikult on enamik tegelastes omadusi, mis kuidagi ei sobi kokku tüüpilise naise ja mehe kujutusega. Kõige üllatavam tegelane Tuglase loomingus oli Midia. Naistegelases oli sügav konflikt naiselikkusega ja ta püüdis tervet oma elu ratsionaalse mõtlemisega kontrollida. Tema murdepunktiks osutus meestegelane Felix, kelle tõttu pidi ta kogu oma olemust ümber mõtestama. Naine leidis süvenenud muutusi ja lõpuks leppis oma rolliga elus.

Iris on tegelane, kes oli lähedal traditsioonilise naise kujutusele. Leidsin temas palju naiselikke omadusi, mis Midias puudusid. Iris oli õrn, emotsionaalne ja edev. Ta ei mõista naiseks olemise harjumuspärasest rolli, seetõttu ei saa teda liigitada traditsiooniliseks naiseks. Nimelt, ei soovi naine tallata sissejuurdunud rada, mida mööda enamik naised enne teda on kõndinud. Iris ei taha elada ootuspäraselt, vaid oma õnne nimel. Naise jaoks on olulisem vaba voli kui sajanditepikkused traditsioonid.

Maali ja Mai olid Tuglase kõige stereotüüpsemad naistegelased. Leidsin palju sarnasusi nende vahel. Mõlemad naised olid armunud sulastesse ja soovisid meestega ühist tulevikku luua. Üheks naiselikkuse tunnuseks loetakse passiivsust seksuaalsuse suhtes. Kumbagi naistegelase puhul see omadus ei kehtinud. Mõlemas naisterahvas oli iha, mida oli raske kontrollida. Nii Maali kui Mai olid sunnitud oma kirge vaos hoidma ühiskondlike tegurite tõttu.

Analüüsisin põhjalikumalt Tuglase meestegelasi. Kustast ja Konradit uurisin võrdlevalt ning Lorensit eraldiseisvalt. Eeldasin, et Kustas ja Konrad on sarnasemad tegelased, kuid lähemalt analüüsid selgus tõsiasi, et nad on üpriski erinevad. Kustas osutus õrnaks ja heasüdamlikuks meheks. Ta püüdis küll teistsugust muljet endast jätta. Pealtnäha võis teda käsitleda kui tugevat ja jonnakat maameest, kes alati saab oma tahtmise. Tegelikuses oli temas rohkem õrnust peidus, kui silmaga märgata võis. Meesterahvas oli palju mõistmatust ja segadust seoses Maaliga. Tal oli raske

naistegelase põhimõtetest aru saada. Kuna mees naisest hoolis, siis andis ta endast parima, et teda mõista ja oma tundeid talle selgitada.

Konradit kujutati terve novelli vältel riikaliku tegelasena. Ta oli oskuslik manipulaator, kes teadis, kuidas oma tahtmist saavutada. Mehele oli oluline majanduslik kindlustatus ning seetõttu soovis ta Mai talu endale. Ainuke viis oma tahtmise saavutamiseks oli naisega abielluda. Konrad oli teadlik Mai kinnisideelisusest temaga seoses ning oskas seda ära kasutada. Mees ei tahtnud oma liiderlikku eluviisi hüljata. Ta oli enesekindel oma võimetes ja lõpuks saigi oma tahtmise.

Lorensit on novellis kujutatud kui vägivaldset ja uhket meesterahvast. Ta on kindral ja seetõttu kõrgemast klassist pärit kui maarahvas. Oma hoolivust näitab ta välja ainult nende inimeste suhtes, kes on talle mingis plaanis vajalikud ja kasulikud. Mees vaatab taluelanikele ülevalt alla, kelle juurde ta on sunnitud peavarjule jääma. Tema üleolev suhtumine saab talle saatuslikuks, kuna tegemist pole tavalise talurahvaga. Talu elanikud osutuvad müstilisteks olenditeks, kes plaanivad mehelt elu võtta. Lorens on sunnitud oma elu eest võitlema ning peale seda sündmust pole ta enam sama inimene, kes novelli alguses.

Mehis Heinsaare tegelased olid Friedebert Tuglase tegelastega võrreldes teistsugused.

„Ilusas Arminis” on enamik naistegelasi kujutatud hullumeelsetena. Naised on Armini ilust lummatud ja seetõttu hakkavad kummaliselt käituma. Isegi Armini lihased õed ei suuda tema võludele vastu panna. Erandiks on Armini ema, keda saab käsitleda Neitsi Maarja stereotüübina. Leidsin mõlema naise vahel mitmeid sarnasusi, mis seda tõestavad.

Riitat kujutati Justuse silmade läbi kui sõbralikku ja õrna naisterahvast. Kui meestegelane naisega juhuslikult kokku põrkab, tuleb esile naise tegelik iseloom. Tegemist pole sugugi tagasihoidliku ja õrna naisega nagu algselt tunduda võis. Naine on üsnagi autoritaarne ja konkreetne. Justuse fanatismiga silmitsi seistes kaotab naine oma enesevalitsuse ja ei taha meest enam näha. Novelli lõpp on siiski helge noodiga, kuna naine kutsub Justuse enda juurde tagasi.

Esimeseks Heinsaare meestegelaseks, keda analüüsisin oli Emfablio. Emfablio oli surmakehastus, kes müstilistel asjaoludel armus ilusasse Mirabeli. Terve novelli vältel on teda kujutatud kui lootusetut armastajat, kes püüab iga hinna eest oma armastatu tähelepanu võita. Teiseks Heinsaare meestegelaseks oli Justus Läänepüü. Tema näol polnud samuti tegemist tavalise meesterahvaga. Justus oli igast küljest väga mitmekülgne ja andekas. Iseloomu poolest on ta tagasihoidlik ja intelligente. Tema tagasihoidlikus tuleb eelkõige esile seoses Riitaga. Ta muutub naisega koos olles väga kohmetuks ja ei oska temaga rahulikult suhelda.

Lisaks sellele uurisin soorollidest lähtuvalt naiselikkuse ja naiseks olemise problemaatikat. Erinevatest novellidest naised olid hädas naiselike sotsiaalsete standarditega. Ühiskonna poolt on loodud kriteeriumid, mis defineerivad nii naisi kui ka mehi. Erinevad külad on piisavalt väiksed kogukonnad, et tunda inimesi, kes ümbritsevates taludes elavad. Kõik tunnevad kõiki ning sellest on ka tingitud suurem sotsiaalne hukkamõist. Naised muretsesid pidevalt, mida ühiskond nendest arvab, kui nad toimivad üht- või teistmoodi. Seetõttu ei julgetud isegi mõtetes oma tunnetele anduda. Üheks kõige suuremaks tabuks külaühiskonnas peeti lapse saamist enne abieliu. Hukkamõist oli niivõrd suur, et paljud tüdrukud sooritasid enesetapu. Nii Maali kui ka Mai kartsid sarnase probleemi teket. Mõlemad naisterahvad olid meestest sissevõetud ja suutsid end vaid sotsiaalsetel kaalutlustel tagasi hoida. Hukkamõistu hirm oli niivõrd suur, et see takistas neil elamast oma voli järgi. Lisaks sellele üks kõige tuntum naiselikkuse tunnus on süütus ja puhtus. Enamus mehed armastavad puutumata naisi ja seetõttu on see naistele pealesurutud omadus. Kustasele ja Lorensile mõlemale meeldisid rikkumata ja puhtad naised. Ometi, nende käitumisest võib järeldada, et mehed seda üldse ei hinnanud. Lorensit pigem erutas puhta naise rikkumine.

Viimases peatükis käsitlesin soorollide muutust. Selle peatüki eesmärk oli uurida naistegelasi, kes ei vastanud tavapärasele soorollidele. Pigem olid soorollid pööratud pahupidi ning naistele omistatud mehelikud tunnused ja meestele naiselikud. Selle bakalaureusetöö raames ei saanud seda teemat pikemalt lahata, kuid uurimisruumi on küllalt. Analüüsisin kolme naistegelase füüsilisi kui ka iseloomust lähtuvaid omadusi.

Erinevad omadused naistegelastes: suurus, jõulisus, tahe olla majanduslikult iseseisev ja suur seksuaalne iha väljendasid soorollide muutust naistes. Naistegelased novellides olid autoritaarsed ja domineerivad ning võtsid meestelt üle juhtpositsiooni. Mehed seevastu olid kujutatud nõrkade, jõuetute ja tagasihoidlikena.

KIRJANDUS

- Tuglas, Friedebert 2006. Suveöö armastus. – Novellid. Tänapäev, 92–105.
- Tuglas, Friedebert 2006. Midia. – Novellid. Tänapäev, 116–127.
- Tuglas, Friedebert 2006. Pühajärv. – Novellid. Tänapäev, 138–159.
- Tuglas, Friedebert 2006. Maailma lõpus. – Novellid. Tänapäev, 191–218.
- Tuglas, Friedebert 2006. Õhk täis on kirge. – Novellid. Tänapäev, 317–330.
- Heinsaar, Mehis 2001. Liblikmees. – Vanameeste näppaja. Toimet. Tiina Hallik. Tallinn: Tuum. 59–73.
- Heinsaar, Mehis 2001. Kuidas surm Mirabeli juurde tuli. – Vanameeste näppaja. Koost. Tiina Hallik. Tallinn: Tuum. 86–97.
- Heinsaar, Mehis 2007. Ilus Armin. – Rändaja õnn. Tallinn: Verb. 42–56.
- Heinsaar, Mehis 2007. Justus ja Läänetuul. – Rändaja õnn. Tallinn: Verb. 56–78.
- Einapul, Anti 2001. Soorollidest. 29.04.17 Veebileht: <http://tnk.tartu.ee/0soorollidest.html>
- Moi, T. 1991. Feministlik kirjanduskriitika. – Vikerkaar, nr 7, 68–78.
- Heckman, Susan 2015. Feminism. – Kriitilise teooria käsiraamat. Koost. Simon Malpas, Paul wake. Tõlk. Marilin Lips. 149–165.
- Annuk, E. 1999. Naisest tekstini. Feministliku kirjandusanalüüsi lähtekohti. – Keel ja Kirjandus, nr 10, 694–703.
- Lindsalu, Elo 2006. Noor – Eesti 100 Kriitilisi ja võrdlevaid tagasivaateid. Tallinn: TLÜ kirjastus. 112–151.
- Undusk, Jaan 2009. Friedebert Tuglase valik proosat. Avita. 472–476, 552–560.
- Lepp, Triinu-Lii 2016. Naiste olemus ja nende mõju meespeategelastele Friedebert Tuglase „Maailma Lõpus” ja Mehis Heinsaare „Ilusas Arminis”.
- Planned Parenthood. Gender and Gender Identity. 29.04.17 Veebileht: <https://www.plannedparenthood.org/learn/sexual-orientation-gender/gender-gender-identity>
- World health organization 2015. Gender, women and health. 29.04.17 Veebileht: <https://web.archive.org/web/20150818074425/http://apps.who.int/gender/whatisgender/en/index.html>
- Piibel. 26.04.17. Veebileht: [http://piibel.net/#q=Mt%201.Mt 1:18](http://piibel.net/#q=Mt%201.Mt%201:18)

SUMMARY

This bachelors thesis analyzes the depiction of characters and gender roles in Friedebert Tuglas's and Mehis Heinsaare's short stories.

The first half of the thesis focuses on character depiction and the second half on gender roles. The first chapter analyzes the depiction of female characters. Firstly, I analyzed two of Tuglase's female characters in comparison. Their names are Midia and Iris. I found many different similarities between them. Both of the characters were intellectual and had their own opinions about femininity and the role of women in society. This made them perfect for my research. The second characters I analyzed were also Tuglase's. Their names are Maali and Mai. Those characters had even more similarities than the first two mentioned characters. Both of the characters lived in farms and they were madly in love with the servants. In addition to that, both of them had quite low self-esteem. Mai tried to cover it up with her financial security, while Maali just hoped for a miracle to happen. The next characters I analyzed were Heisaare's. The first characters were from "Ilus Armin". In the story, there were a lot of different women who lived in a small village. Most of them acted completely insane due to Armin's influence. Only his mother was depicted as Virgin Mary. The last character of the chapter was called Riita. At first, she was depicted as a friendly and lovely young lady. When the male character actually had a chance to talk to her outside of work, the reader realizes that there is more to her personality. In reality, she is quite straightforward and demanding.

The second chapter is about the male characters from both authors. Firstly, I analyzed Tuglas's two characters in comparison and one individually. While reading the short stories, I found Kustas and Konrad quite similar in some aspects. Later on I realized, they were very different. The biggest similarity between them was not understanding women's fear of unwanted pregnancy. Kustas thought that Maali was just being stubborn and unreasonable. That was actually not the case.

The next character is called Lorens. This character was very egoistic and vain. Since he was the general, he looked down on people of lower status. His most important

characteristic trait was violence. He had a very aggressive mindset towards women. In the course of the story a fateful event happens, which changes him completely.

The next characters I analyzed were Heinsaare's male characters. The first one was called Emfablio. He was a very interesting character, because in actuality he was death who took a form of a little 6 – year – old boy. His job is to take life from beautiful Mirabel. Instead of taking her life, his heart gets stolen by her. From then on Emfablio is depicted as a hopeless lover. He does anything to get attention from Mirabel.

The last character of this chapter is called Justus. Justus is a very versatile, intellectual and a modest person. Modesty is revealed in his conversations with Riita. He becomes very bashful and can not stay calm around her. He is mostly quite comical character.

The third chapter focused on gender roles. To be specific, on the problematics of femininity and women's role in society. Tuglase's characters had troubles with femininity. Midia was one of the characters who had the most issues with it. One of the characteristics that is connected with femininity is passiveness towards sexuality. Women are said to be with low sex drive or hardly any. In the stories, Maali and Mai were quite conflicted with it. They had their desires, but could not express them. They constantly worried about societies view on them. Pureness is also a social standard for women. Men expect women to be pure and, in better cases, a virgin. They like the thought of a pure woman, but they don't want to keep women that way. Some of the men find it exciting to violate the pureness. For example, that kind of behavior could be found in Lorens.

The fourth chapter focused on the change of gender roles. I used two of Heinsaare's and one of Tuglas's short stories. All three female characters were completely different from the previous female characters that I analyzed. The change in roles of women could be seen quite clearly. The women were depicted as huge and powerful. All three women were basically giants, and could overpower the male characters in an ease. They also were financially independent and did not count on the men to bring in the income. Last but not least, they had wild desire that could not be fulfilled. The desire was somewhat similar to Kustas's and Loren's. It was something inhumane that could not be found in other characters.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Triinu- Lii Lepp

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Tegelaste kujutus ja soorollid Friedebert Tuglase ja Mehis Heinsaare novellides”,

mille juhendaja on Janek Kraavi,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 25.05.2017